

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Pärandtehnoloogia (tekstiil)

Piret Täno

**PÕHJAMAADE JA EESTI ÜHEVÄRVILISED SILMUSKOELISED
MEESTE KAMPSUNID 19. SAJ.- 20. SAJ. I POOLEL JA NENDEST INSPIREERITUD
RÕIVAKOLLEKTSIOON LUMES**

Lõputöö

Juhendaja: Riina Tomberg, MA, rahvusliku tekstiili ja tootearenduse lektor

Viljandi 2024

Resümee

Lõputöö **Põhjamaade ja Eesti ühevärvilised silmuskoelised meeste kampsunid 19. saj.- ja 20. saj. I poolel ja nendest inspireeritud rõivakollektsioon „Lumes“** on loov-praktiline töö, mis koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis tutvustan kirjalikele allikatele ning fotomaterjalile toetudes Põhjamaades enam levinud traditsioonilisi ühevärvilisi silmuskoelisi meeste kampsuneid. Toon välja nende paikkondlikud tunnused, valmistamise töövõtted ning kandmise traditsioonid. Teises peatükis käsitlen omaloomingulise naistele mõeldud rõivakollektsiooni väljatöötamist ning valmistamist, milleks on käsitsi kootud silmuskoelised kudumid. Loodud kollektsioon toetab käsitööpärandit ja traditsioonilise käsitöö väärtusi ning on valmistatud naturaalsest materjalist – lambavillasest lõngast. Lõputöö raames püüan leida vastuse küsimusele, miks tänapäeval on oluline kudumise traditsiooni elus hoida ja suuremahulise kudumistö kallal vaeva näha.

Märksõnad: Kampsun, kudumine, silmuskoeline kampsun, villane meeste kampsun, Põhjamaade meeste kampsun, *Guernsey*, *gansey*, rõivakollektsioon, pärandmood.

Abstract

Creative-practical thesis **„Northen and Estonian monochromatic hand-knitted men’s sweaters in the 19th-20th Century’s first part and a collection „Lumes“ inspired by them“** consist of two chapters. In the first chapter have been used written sources and photos to introduce the most spread Northen monochromatic hand-knitted men’s sweaters. There have been highlighted regional characteristics, preparation techniques and traditions of wearing said sweaters. The second chapter will be discussed designing and producing an original women's clothing collection. The collection consist of hand-woven knitwear. The collection supports the heritage of handicrafts and the values of traditional craftsmanship, and is made from a natural material - lambswool yarn. In this thesis have been tried to find an answer to the question why it is important today to keep the tradition of weaving alive and to work on large-scale weaving.

Keywords: Sweater, knitting, hand-knitted sweater, woollen men's sweater, Northen men’s sweater, *Guernsey*, *gansey*, clothing collection, heritage fashion.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. PÕHJAMAADE JA EESTI MEESTE KAMPSUNID	6
1.1. Lühidalt ajaloost	6
1.2. Kampsunite paikkondlikud tunnused ja valmistamisvõtted	7
2. RÕIVAKOLLEKTSIOON	19
2.1. Rõivakollektsiooni inspiratsiooniallikad ja põhimõtted	19
2.1.1. Kavandamine	20
2.2. Rõivakollektsiooni valmistamine	22
2.2.1. Materjalivalikud ja tööproovid	22
2.2.2. Lõiked ja prototüüp	25
2.3. Tööprotsesside kirjeldused, aja- ja hinnakulu	25
2.3.1. Kleit 1	26
2.3.2. Kleit 2	30
2.3.3. Kleit 3	32
2.3.4. Komplekt	35
2.3. Praktilise töö loomeprotsessi analüüs	39
KOKKUVÕTE	41
KASUTATUD ALLIKAD	42
Lisa 1. Terminoloogia	43
Lisa 2. Rõivakollektsiooni Lumes kavandid	44
Lisa 3. Fotod kollektsioonist	48
Lisa 4. Muustriskeemides kasutatud tingmärgid	53

SISSEJUHATUS

Minu lõputöö teema on Põhjamaade ja Eesti ühevärvilised silmuskoelised meeste kampsunid 19. sajandil ja 20. sajandi I poolel ning nendest inspireeritud rõivakollektsioon „Lumes“.

Lõputöö teema valisin peale seda kui olin läbinud 2022/2023 ja 2023/2024. õa-l Tarbetekstiili praktika (HVVK.01.161) õppeaine, mille raames õppisin rõivaid praktiliselt kujundama, kavandama, kalkuleerima, tegema töönaidiseid ja esitlusi. Kavandasin naistele mõeldud silmuskoelistest kudumitest koosneva rõivakollektsiooni ning õppeaine lõpuks teostus sellest kaks kudumit – kleit 1 ja kleit 2. Töö käigus valmis mõte tegeleda teemaga edasi lõputöös, mille raames teostus kleit 3 ja komplekt kampsunist ja seelikust. Algselt planeerisin kududa kudumismasinaga. Hiljem otsustasin kõik esemed kududa käsitsi, kuna kavandatud mustrikombinatsioone oleks olnud väga keeruline, kui mitte võimatu kudumismasinal teostada.

Käsitsi kudumine on mind alati köitnud. Sellest lähtuvalt on minu lõputöö eesmärk erinevate paikkondade kampsunite tutvustamise kaudu anda panus traditsioonilise käsitöö ja pärandi säilitamisse, aidates seeläbi alles hoida käsitsi kudumise traditsiooni. Samuti on eesmärgiks innustada kudujaid looma oma perele iseloomulikke ja traditsioonilisi mustreid.

Lõputöös otsin vastuseid järgmistele küsimustele:

- Kuidas kasutada traditsioonilisi ühevärvilisi koemustreid kaasaegse rõivastuse loomisel?
- Millised on ja kas saab traditsioonilistel kampsunitel kasutusel olnud töövõtteid üle kanda kollektsiooni kudumisse?

Minu lõputöö näol on tegemist loov-praktilise tööga, mille põhieesmärgiks on jäädvustada lõputöö praktilise osaga seonduv teave ja kogemus. Töö kirjalik osa esmalt avab ja kirjeldab esemete ajaloolist tausta, seejärel selgitab, dokumenteerib, analüüsib ja põhjendab praktilist osa.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk keskendub kirjalikele allikatele ning fotomaterjalile toetudes erinevate paikkondade meestekampsunite tutvustamisele. Uuritavate esemete valmistamise ajaks on enamasti 19. sajand ja 20. sajandi algus. Kampsunid on valmistatud villasest materjalist, koemustrilised ja ühevärvilised. Nimetus kampsun tähendab käesolevas töös ainult silmuskoelist rõivaeset. Põhiliselt olid need töökampsunid.

Tuginen materjali uurimisel kirjalikele ja visuaalsetele allikatele, tehes oletuslikke järeldusi. Põhiliselt võib nende esemete kohta leida informatsiooni 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse fotodelt. Suures osas saan siiski ainult oletada, et see mida ma kirjeldan, võis nii olla.

Valimi koostamisel võtsin aluseks Põhjamaades eri paikkondadest enam tuntud kampsunid. Valimist jäid välja mitmevärvilised silmuskoelised meeste kampsunid, kuna see oleks olnud selle lõputöö osas liiga mahukas materjal, samuti jäid need kavandatavat arvestades minu huviorbiidist välja. Kirjeldan oma töös esemeid, mis pärinevad järgmistest piirkondadest: Briti saared ja Hollandi rannik, Iirimaa, Soome, Eesti.

Minu käsitletava teema kohta leidub erinevat võõr- ja eestikeelset materjali. Meeste kampsunitega seotud teemat on käsitlenud varem oma lõputöös Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia üliõpilane Liina Laaneoja, kes kirjutas 2014.a. lõputöö teemal „Mereäärsed meestekampsunid – kollektsioon muuseumileidude ja erakogude ainetel“.

Lõputöö teises peatükis käsitlen meestekampsunitest ja eesti traditsiooniliste kudumite rikkalikest koemustritest inspireeritud tooteseeria – rõivakollektsiooni „Lumes“ väljatöötamist ja valmistamist. Annan ülevaate selle valmimise erinevatest etappidest – kirjeldan lähemalt kollektsiooni loomise inspiratsiooniallikaid ja põhimõtteid, kontseptsiooni, sihtgruppi, mudelite ja lõigete valmistamist, materjale ja ajakulu arvestamist. Analüüsin oma tegevusi ja valikuid.

Lõputöö raames välja töötatud rõivakollektsiooni ideekavandid esitasin Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia korraldatavale OmaMood moeetenduse konkursile ning osutasin välja valituks. OmaMood kuulub Estonian Fashion Festivali programmi ning on osa Euroopa Kultuuripealinna Tartu 2024 programmiliinist “Elu ja keskkond”. OmaMood etendus toimub 9. juunil 2024 Tartus, Eesti Rahva Muuseumis.

Lõputöö juurde kuuluvad kavandid, joonised ja fotod on minu tehtud, kui ei ole märgitud teisiti.

1. PÕHJAMAADE JA EESTI MEESTE KAMPSUNID

Selles peatükis annan ülevaate Põhjamaade ja Eesti meeste ühevärvilistest silmuskoelistest kampsunitest 19. sajandil ja 20. sajandi I poolel.

Tutvustan erinevate piirkondade kudumistraditsioonidele toetudes neile iseloomulikke kudumisviise, mis tekkisid ajapikku ja kujunesid välja tingituna igapäevaelust. Mitmes kandis said kohalikud tõlgendused ning mustrid kogukonna kultuuri väärtuste, traditsioonide ja rahvarõivaste osaks. Rahvusliku enesemääramise ja kohaliku identiteedi tähtsuse tõus oli aluseks, et tekiks mitmekesine ning rikkalik rahvuslik pärand.

1.1. Lühidalt ajaloost

Looduslikust keskkonnast tingituna ja inimeste tegevusaladest tulenevalt on alati olnud suur vajadus soojade silmuskoeliste rõivaste järele. Umbes 19. sajandi keskel maapiirkondades tekkisid omapäraste paikkondlike mustritega kootud esemed (McGregor, 1984, lk 12), mis on saanud mitmetes maades üldrahvalikeks sümboliteks. Oletatavalt on mere- ja kalameeste kampsunite eelkäijaks Taani *nattrøjer*, mis on sama tüüpi, algselt kõrgemates ühiskonnakihtides alusrõivana kasutatud rõivas ja pärineb vähemalt XVII sajandi lõpust. (Rutt, 1987, lk 131)

Peamiste traditsiooniliste kasutuskohtadena on olnud merega seotud valdkonnad, kus tuule ja külma eest kaitsevad rõivad omavad eriti tähtsat rolli. Sellest johtuvalt on välja arenenud kampsunite valmistamiseks vajalikud töövõtted ning kõik kampsuni detailid on disainitud praktilisust silmas pidades. Peale suurepärase välimuse ja soojuse on selle rõivaeseme puhul oluline väärtus veel tema istuvus kandja seljas. Siiski ei seisne kampsunite roll üksnes heades füüsilistes omadustes, vaid kõneleb palju enamast. Tähendused saadakse kultuurist, mitte rõivast endast. Mustrite oskuslik kombineerimine määrab inimese piirkondliku kuuluvuse ja kultuurilise keskkonna ning selle ümber tekib kujutelm kampsuni valmistajast või kandjast.

Pärast I maailmasõda (1914) vähenes kampsunite kudumine kalurite kodudes. 19. sajandi lõpus hakkasid kalurid kandma masinaga kootud kampsuneid. Vanu käsitsi kootud mustrilisi kampsuneid hakati taas elustama uuesti 1950. aastatel, kuid sellise peene kvaliteediga nagu neid varem kooti enam teha ei osata. (*Ibid*, lk 134)

1.2. Kampsunite paikkondlikud tunnused ja valmistamisvõtted

Paljudel piirkondadel oli oma iseloomulik kudumisstiil või konkreetne rõivaese, mille poolest neid tunti. Sellised traditsioonid olid säilinud kauem piirkondades, kus välismõju oli väiksem. Mõneti oli kudumine ainus viis elanikel põllutöö kõrvalt raha teenimiseks ning käsitöö võimaldas seda teha väheste vahenditega. Oskusi anti edasi põlvest põlve ning sellega tegelesid nii mehed kui naised.

Võrreldes masstoodanguna valmistatud masinaga kootud esemeid ja käsitsi kootud rõivaesemeid on viimaseid hinnatud rohkem just nende individuaalsuse tõttu. Paikkondlikud kudujad on pidanud tihtipeale oma käsitööd turu jaoks sobivaks kohandama, sidudes näiteks kasutatavad mustrid vanade müütidega.

Briti saared ja Hollandi rannik

Briti saarte ja Hollandi rannikualade meestekampsunid on pikaajaliste tihedate kontaktide tõttu omavahel väga sarnased.

Briti saartel tekkisid kalapüügi olulisusest tingituna kohalikud tõlgendused mere- ja kalameestekampsunist. Kõige tuntumad on Lõuna-Inglismaa ja Põhja-Prantsusmaa vahel oleva neljateistkümne Kanalisaare keerukad palmikkampsunid, mida kutsuti kahe saarestikku kuuluva saare järgi *gansey*'deks ehk Guernsey kampsuniteks või *jersey*'deks (vt joonis 1). (Nargi, 2012, lk 59)

Traditsiooniliselt kooti kampsunid tihedas koes, enamasti ringselt toruna, neljal või viiel peenikesel vardal, kasutades vastupidavat kolme-, nelja-, viie- või kuuekordset kammvillast lõnga (nimetati „meremehetraadiks“- väga tihedalt korrutatud vastupidav lõng (Lambert, 2003, lk 42). Kampsuni mõlemad kehapooled olid identsed (seda kanti mõlemat pidi), sinist, hiljem ka halli värvi. Peenikeste varrastega jämeda lõnga kudumine oli raske, aga andis kampsunile veekindluse ja soojuse.

Joonis 1. Kalamehed,
GRYEH : 2013.4.945 (Allikas:
<https://www.museumscollections.norfolk.gov.uk>

Kampsun kooti kõigepealt ringselt kaenlaalusteni. Seejärel edasi-tagasi ridadena õlgadeni, ennem esiosa ja seejärel tagaosa (Lambert, 2003, lk 43). Õlad ühendati kokku mitmel viisil kududes – näiteks õlarihmade abil. Kaenlaalustesse kootud kiilud (vt joonis 2) hoidsid kampsunit üles tõusmast ja võimaldasid mugavamat liikumist.

Varruka kudumist alustati õla juurest (vt joonis 3). Käeaugu ümbert üles korjatud silmused kooti nelja vardaga. Kudumine toimus ringselt kuni randmeni. (Nargi, 2012, lk 61-62)

Joonis 2. Kaenlaalune kiil

(Allikas: <https://www.sheringhammuseum.co.uk/textile/>)

Joonis 3. Kampsuni kudumine (Allikas: McGregor, 1984, lk 127)

Ühes tükis kudumine ei vajanud töö lõpetades enam õmblemist, varrukate oli lihtne pärast selle kulumist eemaldada ja asemele uus kududa reguleerides vastavalt vajadusele varruka pikkust. Varruka lõpetuseks kooti kahekordse lõngaga soonik. Varrukad kooti kitsad ja napid, siis ei saanud need külmast mereveest märjaks ega jäänud kusagile kinni. (Lambert, 2003, lk 43).

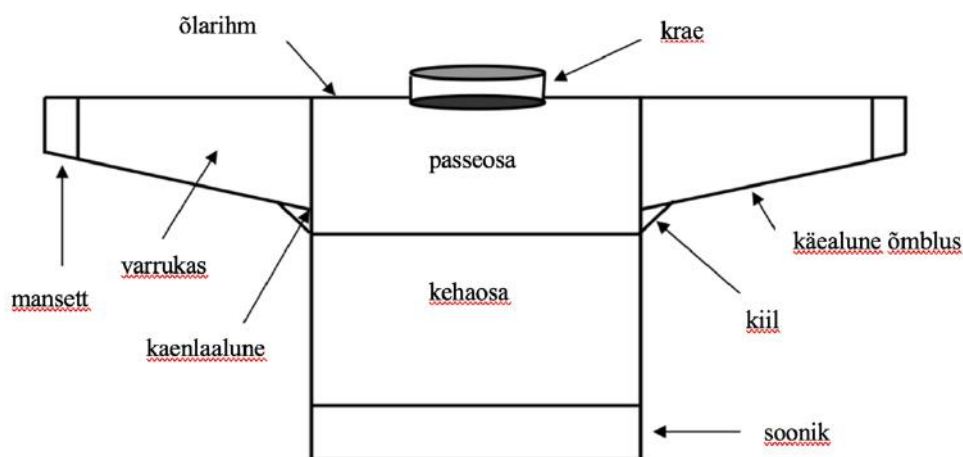
Krae kooti ringselt. Seda tehti mitut moodi – soonikkoos püstise krae jaoks korjati kaelaavast silmused ja kooti kuni vajaliku kõrguseni, kahe nõõbiga suletava kinnise sai teha õlaõmbluse vahele ning olid ka lihtsalt allakeeratavad kõrged kraed (Nargi 2012, lk 62).

Õlarihmade mustrite kudumiseks oli palju variatsioone (Thompson, 2000, lk 5). Õlarihm kooti teistpidi võrreldes kampsuni kehaosaga, et takistada õla väljavenimist, teisalt oli see ka dekoratsiooniks.

Mustrite loomiseks oli võimalusi lõpmatult. Kombineeriti erinevatel viisidel parem- ja pahempidiste silmustega. Levinumad mustrite nimetused olid merega seotud, näiteks igasugused köied, kalasaba, palmikud, rombid, siksak, trepid-redelid, süda, ankur, rist jm. Lisaks veel tohutu hulk paikkondliku eripäraga mustreid. Motiivide ja mustrite kombinatsioonide kaudu oli võimalik kindlaks teha inimese päritolu, seda eriti Euroopa sadamates. Kõige rohkem mustrit

esines kampsuni passeosal – see tegi kudumi soojemaks. Varrukad kooti enamasti ilma mustrita. (Nargi 2012, lk 62)

Joonis 4. Kampsuni osad (Allikas: Lambert, 2003, lk 70)

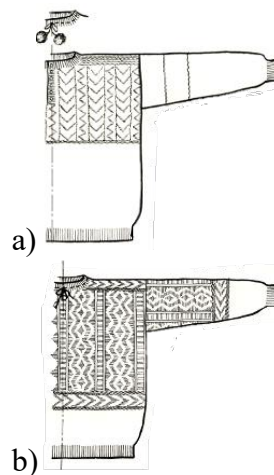
Hollandi ranniku meeste riietuse ilmusid ühevärvilised töökampsunid ehk *ganseyd* 19. sajandi alguses. Oma ehituselt sarnanesid need Briti saarte kampsunitega, aga neil puudusid kaenlaalused kiilud. Kampsunid olid sinist, musta või beeži tooni. Mustrid koosnesid lihtsalt parem- ja pahempidistest silmustest ja palmikutest. 1880. aastal kui leiutati tõmblukk, ilmusid need ka kampsunitele, et neid oleks parem selga tõmmata. Lukk õmmeldi kitsastele kätistele ja kaelast rinnani. (Ruhe, 2014, lk 7, 15, 19, 4)

Hollandlased on andnud sellele rõivale omanäolise lisandi - kaeluse sisse põimitud keerupaela, mille otsas võivad olla tutid (vt joonis 5, 6). (Rutt, 1987, lk 134).

Joonis 5. Hollandi *gansey* (Allikas: <https://agnautacouture.com/2016/10/02/the-gansey-originally-designed-for-fishermen/>)

Joonis 6. Hollandi *ganseyd*: a) kaeluses tuttidega keerupael või nõöbid, b) kaeluses keerupael (Allikas: Klift-Tellegen, 1985, lk 48-49)

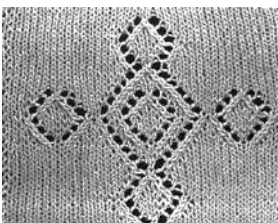

Mustrid kampsunitel olid kohaomased või eristusid kodusadama ja suguvõsa järgi. Esines ka mustreid, mille järgi sai teada poegade arvu peres. Algselt kasutati kehva kvaliteediga lõnga - *sajet*, mis värviti mustaks või siniseks ja keerutati tihedaks. Hiljem tulid paremad lõngad.

Mustrites matkiti teistele merendusega seotud piirkondadele sarnaseid mustreid: jumalasilma (vt joonis 7) – üksteise sisse paigutatud rombidest koosnev kaitsesümbol, lipud, nooled, palmikud, ruudud jm.(vt joonis 8). (Nargi, 2012, lk 62)

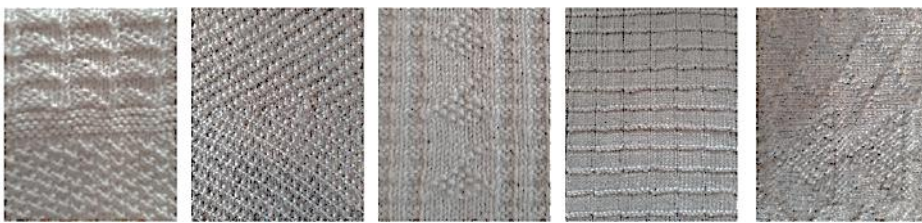
Joonis 7. Muster - jumalasilm

(Allikas : Klift-Tellegen, 1985, lk 19)

Joonis 8. Levinumad mustrikombinatsioonid

(Allikas: <https://www.sheringhammuseum.co.uk/textile/>)

Iirimaa

Iiri *Arani* meeste kampsuneil kasutatakse samu koemustreid, mis Briti saartel ja Hollandi rannikul ning peetakse eelmainitute edasiarendusteks 20 sajandil. *Arani* kreemjasvalgeid kampsuneid hakati arvatavasti tegema pärast 1936 aastat ning sellisel kujul nagu seda tänapäeval tuntakse ei olnud see kunagi Iiri kalameeste kehakatteks (Rutt, 1987, lk 196). Pigem oli selle kampsuni kujunemisel tegemist kalurite töökate naiste leiutisega, müügiartikliga, millega pärast suurt näljahäda leiba teeniti (Nargi, 2012, lk 81). Kampsuni kujunemisel oli suur roll meremeestel, kes kohtusid üksteisega kõikjal Suurbritannia rannikul ja abiellusid kaugetest sadamatest pärit pruutidega, mistõttu kudumistraditsioonid segunesid (Rutt, 1987, lk 198).

Arani kampsunid (vt joonis 9) said oma uudsusele vaatamata osaks Iiri kudumistraditsioonist. Kampsuni valmistamiseks kasutati kreemikat viiekordset lõnga. Kahel vardal edasi-tagasi kootud tükid ühendati omavahel õmmeldes. Mustrite kombineerimisel saab piiriks olla ainult

Joonis 9. *Arani* kampsun (Allikas: Rutt, 1987, lk 195)

kujutlusvõime ja need on kõik sündinud kudujate peas.

Mustritel on ohtralt nii religioosseid kui ilmalikke nimetusi – näiteks kahekordne pärlkude, harkluupalmik, venitatud palmik, vähisõrapalmik, liivakellapalmik, sõlmed, nuppudega lained jne. (Nargi, 2012, lk 83)

Soome

Soome läänerannikul, enamasti rootsikeelsetel alades on 19. sajandi keskelt alates valmistatud mitmeid piirkonnale iseloomulikke silmuskoelisi kampsuneid. Kõige tuntum Soome meeste ühevärviline kampsun (vt joonis 10) ehk kalurikampsun pärineb Põhja-Pohjanmaa maakonnas asuvalt Hailuoto saarelt. Lambahalli tooni kampsun kooti pesemata lambavillast kedratud lõngast. Hailuoto kampsunit nimetatakse veel *tikkutröijy* või *tikkuripaita*. (Tekijät ja Käsityö verkossa Ry, 2017)

Varasemalt kooti kampsunit kümne sukavardaga, praegu ringvarrastega. Peamiselt on sellist kampsunit peetud kalamehe tunnuseks - erinevatel küladel on olnud oma kujundus ja kampsunisse võidi kududa ka omaniku initsiaalid. Mandri-Soomes saab kampsuni järgi ära tunda Luoto inimese, sest mujal neid ei tehta. (*Ibid*, 2017)

Kampsun kootakse ühes tükis ja õmblusteta. Põhiline koepind on soonikkude. Kampsunile on iseloomulik esiküljel rinna peale kootud ruudukujuline ala, maleruudustikku meenutav muster – *västäräkki*, mis tehakse kampsunile hiljem. Seljaosale on õlgadele parema liikuvuse andmiseks kootud laienev kiil. Algselt oli kampsun ilma kraeta ja selle ees oli lõhik. Hiljem tehti krae ja nõõbitav õlaõmblus.

Varrukad on kootud otse kampsuni külge, õlast randme suunas. Nii saab vajadusel osa varrukaid ära võtta ja uuesti kududa. Õlaõmblustele, krae servale ja kätistele on tugevduseks heegeldatud ahelpisteread. (*Ibid*, 2017)

Joonis10. Hailuoto kampsun K10193:2 (Allikas: <https://suomenkansallismuseo.finna.fi/Record/museovirasto.F919BDC9649BA79AE7D84E7F782E168E>)

Eesti

Eestis hakati meestele mõeldud silmuskoelisi kampsuneid kuduma 19. sajandi teisel poolel ning järgi nende kandmisest leiab mitmetest Eestimaa paikadest. (Piiri, 2013, lk 13) Silmuskoelised kampsunid kuulusid sajandivahetuse paiku meeste igapäevasesse rõivastusse. Praktilised ja mugavad esemed peeti enamasti ära, mistõttu on neid ka vähe muuseumidesse jõudnud. Säilinud on kampsuneid Muhust, Saaremaalt, Kihnust, Ruhnust ja Noarootsist. Teistest Eesti piirkondadest neid vaadeldavast perioodist säilinud ei ole. Enamasti võib leida üksnes 20. sajandi alguses tehtud fotodelt (Pink, 2023, lk 3).

Põhja-Tartu maalt **Palamuselt** leidub kirje, kus öeldakse, et 19. sajandi teisel poolel kanti varrastega kootud halle laia kaelaauguga ja keha ümber kampsuneid, mis ulatusid püksivärvlini. (Piiri, 2013, lk 14)

Kampsunitest on mälestusi mujaltki – **Järvamaa** kihelkondades on kirjeldatud soonilisi eest nõõbitavaid kampsuneid (hallid ja punased) ning **Noarootsist** on säilinud Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) kogus olev punakaslilla villasest lõngast patentkoes kampsun ERM A 306:28, mille servad on kanditud rohelise villase kangaga (vt joonis 11). (Piiri, 2013, lk 16)

Joonis 11. Kampsun, ERM A 306:28,
ERM (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/577838>)

Näiteid leiab ka muuseumikogudes leiduvatelt fotodelt. Ernst Wittoff 'i poolt arvatavasti 1921 aastal tehtud foto ERM Fk 439:321 (vt joonis 12) - Kalur kalavõrguga **Võrtsjärve** kaldal, millel näeb kalurit villases kootud kampsunis.

Virumaa Muuseumid SA fotokogus on Carl Sarapi poolt tehtud foto RM Fn 1040:1154 (vt joonis 13) – **Kallaste** kalur, millel vana kalur kannab silmuskoelist kampsunit. Foto on tehtud arvatavasti 1937 aastal.

Joonis 12. Võrtsjärve kalur, 1921

ERM Fk 439:321, (Allikas:

<http://www.muis.ee/museaalview/660780>)

Joonis 13. Kallaste kalur, RM Fn 1040:1154, Virumaa

Muuseumid SA

(Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/2168389>)

Muhu mehed kandsid põhiliselt 19.sajandi II poolest pärinevaid nii eest nõõbitavaid kui üle pea käivaid varrastel kootud *vatte* ja selliseid kampsuneid on säilinud suures koguses, arvatavasti seeõttu, et muhulased suhtuvad rõivastesse kui väärtuslikku kirstuvarasse.

Enamasti tumedavärvilised vikkkelkirjadega kampsunid ehk *nupilised vatid* (vt joonis 14) olid kootud võrkpatent- ehk *nupilises* koes kahel vardal eraldi tükkidena, mis hiljem kokku õmmeldi ja uhuti. Viklid kaunistasid alläärt ja õlakuid. Kampsunite servad olid tugevdatud riidest kantidega. Muhu *vati* on ühele küljele avanev rinnalapp ja kaks riidest taskukotiga taskut, mille suu oli samuti riidega kanditud. *Nupilises* koes vati leiab nii Muhu muuseumi kogust (joonis 14) kui ka fotokogust JSM 340_20F_1 (vt joonis 15).

Joonis 14. Muhu mehe kampsun, JSM _ 566 E 791, Muhu Muuseum (Allikas:

<http://www.muis.ee/museaalview/2254940>)

Erakogus leiduval fotol on näha ka heledamast lõngast kootud, eest lahtist soonilises tihedas koes vatti (vt joonis 16). (Kiverik, 2023)

Rein Saksakulmu erakogust leiab foto Muhumaalt (vt joonis 17), mille koht ja aeg on teadmata. Sellel fotol on kahel mehel seljas heledad kootud kampsunid.

Joonis 15. Koguva Jaagu Rudolf Noor, JSM F 340:20
F, Muhu Muuseum (Allikas:
<http://www.muis.ee/museaalview/1208277>)

Joonis 16. Foto erakogust
(Allikas: Kiverik, 2023)

Joonis.17 Foto Muhumaalt (Allikas: <http://villatee.blogspot.com/2023/01>)

Joonis 18. Paenase küla muhulane, ERM Fk 214:191, ERM (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/607355>)

Johannes Pääsukese 1913. aasta juulis tehtud fotolt ERM Fk214:169, millel on perekond Soonda külast Muhumaal (vt joonis 19) ning kus üks meesterahvas kannab seljas triibulist silmuskoelist kampsunit.

Joonis 19. Soonda küla perekond, ERM Fk 214:169, ERM (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/606796>)

Saaremaalt on teada ERM-i fotokogus (ERM Fk 214:288) oleval Johannes Pääsukese sõrulasi kujutaval fotol 1913.aastast ühevärviline soonikkoes meestekampsun, millel on eristatav õla ja varrukasuu kootud muster (vt joonis 20). Anu Pink on selle ja teiste sajandialguse fotode põhjal on välja andnud e-raamatu „Saaremaa mehe kampsun“, mis sisaldab juhendit taolise kampsuni kudumiseks ning kirjeldab lähemalt selle nutikaid tehnilisi detaile - palmikkoes õlarihmad, ühepoolne kahe nõõbiga esikinnis ja keerdsilmustega varrukaotsad.

Joonis 20. Sõrulased keskhommikut söömas, ERM Fk 214:288 (Allikas: ERM, <http://www.muis.ee/museaalview/610571>)

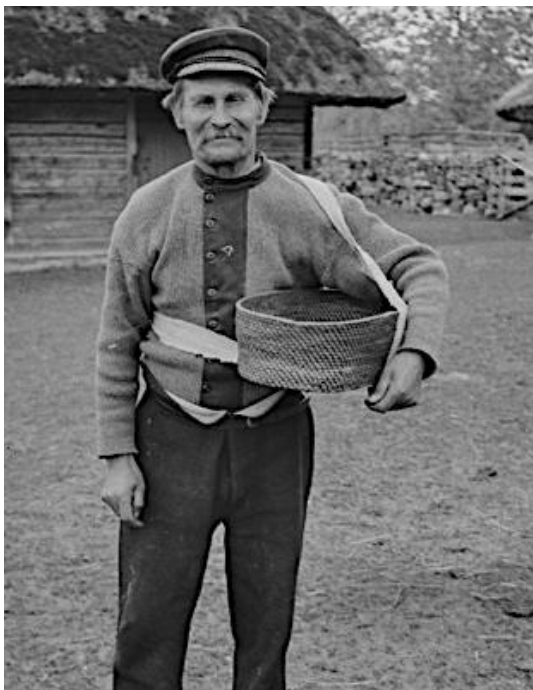
Johannes Pääsukese 1913. a fotolt on ERM Fk 214:315 (vt joonis 21) Haapsu küla mehel seljas eest lahtine kootud kampsun.

Joonis 21. Haapsu küla viljatuulaja, ERM Fk 214:315, ERM, (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/611089>)

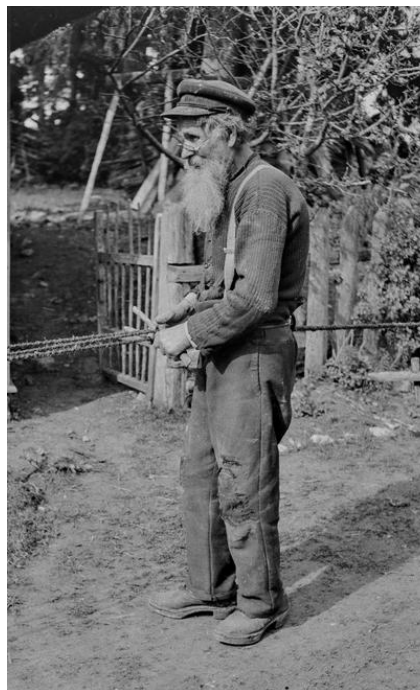

Gustav Ränk on 1940. aastal Saaremaa Kihelkonna kihelkonnas, Kõruse külas pildistanud meest, kes kannab tihedas soonilises koes eest laia riidest hõlmaga nõõbitavat kampsunit (ERM Fk 892:45) (vt joonis 22). Ja samal aastal ERM Fk 892:35, kus Kihelkonna kihelkonna Tagamõisa küla mehel seljas samasugune soonilises koes kampsun (vt joonis 23).

Joonis 22. Säädja talu peremees, ERM Fk 892:45,
ERM (Allikas:
<http://www.muis.ee/museaalview/702257>)

Joonis 23. Kõie kokkulöömine,
ERM Fk 892:35, ERM,
<http://www.muis.ee/museaalview/702247>)

Kihnu saare hülgeküttide ja kalurite villased meeste töökampsunid – *troid* olid esialgselt hallid (hiljem, 19. sajandi lõpul hakati tegema neid valgest ja potisiinise korrutatud lõngast üleni kirjatutena) (Konsin, 1972, lk 28). *Troi* omapäraks oli paljude varrastega ühes tükis kudumine, justkui sukana ning seejuures jälgiti, et lõnga vahetamine ühes ja samas kohas ei oleks ning kude ühtlane jääks. Kooti lambahallist lõngast kahe lõngaga, et kampsun paksem ja soojem oleks. Alumine äär, varrukaots ja laekus kooti 1:1 soonikkoos, 4 cm kõrgused ning ikka kahe lõngaga vaheldumisi. (Piiri, 2013, lk 13, 18).

Ruhnus on kantud argipäevarõivana lapsepõlvest peale lihtsat lambahalli täispatentkoos jämedast lõngast kootud puusadeni ulatuvat, ilma kraeta kampsunit. Selline kampsun kannab nimetust *stripuvams*. Nimi *stripu* tuleb triibulisest koemustrist. Sellistel kampsunitel kooti kehaosa ja varrukätükid sirge lõikega ning neil oli väikese kumerusega neljakandiline kaelaava. Varrukatele tehti pisut tihedamas koos või soonikkoos otsad või pandi riidest kandid. Selline hall *vamsa* NM.0115854 leidub Rootsi Nordiska museet kogus (vt joonis 24).

Joonis 24. Ruhnu mehe kampsun NM.0115854 (Allikas: <https://digitaltmuseum.se/011023595301/sticktroja>)

Joonis 25. Ruhnu mehed. (Allikas: <http://villatee.blogspot.com/2023/01>)

Vormsi mehe patentkoes kootud kampsun Rootsi Nordiska museet kogust NM.0145275 (vt joonis 26).. Rohkem nende kampsunite kohta materjali leida ei õnnestunud.

Joonis 26. Vormsi kampsun NM.0145275 (Allikas: <https://digitaltmuseum.se/011023649735/troja>)

Hiiumaal kandsid mehed silmuskoelist kampsunit kuue all või särgi peal. Villasest lõngast kootud kampsuneid ehk *vildseid särke* kanti ka üksinda. Kampsunid valmistati ühevärvilisest - tavaliselt tumesinisest, hallist või pruunist lõngast. Rinnaesise soojas hoidmiseks kooti maniskilaadsed esilapiga kraed, mida on mõnel pool *puslatiks* kutsutud. 19. sajandi lõpus hakati neid kuduma ka väikeste käsikudumismasinatega. (Põllo, 2015)

Kokkuvõtvalt on pikaajalised ja tihedad kontaktid meremeeste vahel ning reisimine mööda rannikuid muutnud mitmete piirkondade meestekampsunid omavahel sarnaseks.

Kõik ülevalpool kirjeldatud kampsunid on valmistatud naturaalsest villast, mis on unikaalne materjal. Villa kiud isoleerib nii külma kui sooja, reguleerides kehatemperatuuri ning muudab kampsunid vetthülgavaks, kaitstes kandjat nii mere- kui vihmavee eest.

Kampsunid on kootud sarnaseid tövõtteid kasutades. Kehaosa kootakse enamasti ringselt, esi- ja seljaosa ühes tükis, ilma õmblusteta. Kehaosale on kootud mõningal juhul kiilud liikuvuse andmiseks.

Varrukad on kootud peamiselt korjates silmused käeaugu avast ja kududes seejärel õlast randmeni või on kootud eraldi tükkidena ning õmmeldud hiljem kehaosa külge. Õlad on ühendatud õmbluste või õlarihmade abil. Kaeluste puhul esineb palju võimalusi – peamiselt esineb kehaosa külge kootud kraesid või kanga või silmuskootud ribadega kanditud kaeluseid.

2. RÕIVAKOLLEKTSIOON

Selles peatükis annan ülevaate rõivakollektsiooni valmimisest. Tutvustan kollektsiooni kavandamise ja loomise protsessi, tuues välja kasutatud materjalid (kogused ja kulu) ning esemete valmistamise ajakulu. Analüüsin iga eseme puhul töö käigus ette tulnud õnnestumisi ja ebaõnnestumisi.

2.1. Rõivakollektsiooni tutvustus, inspiratsiooniallikad ja põhimõtted

Rõivakollektsioon koosneb naistele mõeldud täisvillastest silmuskoelistest kudumitest, kuhu kuulub kolm kleiti ning üks komplekt, mis koosneb kampsunist ja seelikust.

Rõivakollektsiooni iseloomustavad naturaalsus, mugavus, soojus, praktilisus ja ajatus. Minu loodud rõivakollektsioonis saavad kokku sooja puudutus ja villa vägi. Kõik kudumid on

valmistatud lambavillasest lõngast, mis on suurepärase omadustega materjal ning olnud kasutusel põhjamaises kliimas juba ammustest aegadest. Kolleksioonile annavad iseloomu naturaalsed rahulikud värvitoonid.

Inspiratsioon sai alguse ühes tükis ringselt kootud ja koemustrilistelt meeste kampsunitelt. Lähtusin rõivakolleksiooni kavandades samadest põhimõtetest. Lisaks kohandasin rõivastele sobivaks mustreid Eesti traditsioonilisest käsitööst Minu lähenemise aluseks oli käsitsi kudumine ja erinevatest allikatest loovalt kombineeritud kudumisvõtetega loodud esteetiliselt lihtsad kudumid. Näiteks sakilised servad kinnastelt ja vikkelloes või parem- ning pahempidises koes silmuskoelised mustrid.

Kasutades traditsioonilisi töövõtteid soovisin oma kollektsiooni kaudu toetada käsitööpärandit. Käsitsi kootud esemetel on minu jaoks lugu, need koosnevad inimeste elust ja energiast ning neis esemetes sisalduvad teated teevad nad tähenduslikeks. Iga eseme puhul on oluline unikaalsus ning eesmärk, et rõivas on valminud spetsiaalselt kandja soovile või temale mõeldes. Lähedase inimese kootud rõivaeset kandes saadakse kaasa tükike kodusoojust ja armastust.

2.1.1. Kavandamine

Kollektsiooni kudumid on mõeldud erineva kehatüübi ja pikkusega naistele, kes armastavad omanäolisi rõivaesemeid ning hindavad kõrgelt mõnusat ja sooja enesetunnet. Eesmärgiks oli kavandada sellised mudelid, mida saab eri suurustele ja kehakujudele kohendada ning mille alusel saan edaspidi rõivaste valmistamisega jätkata (vt joonis 27).

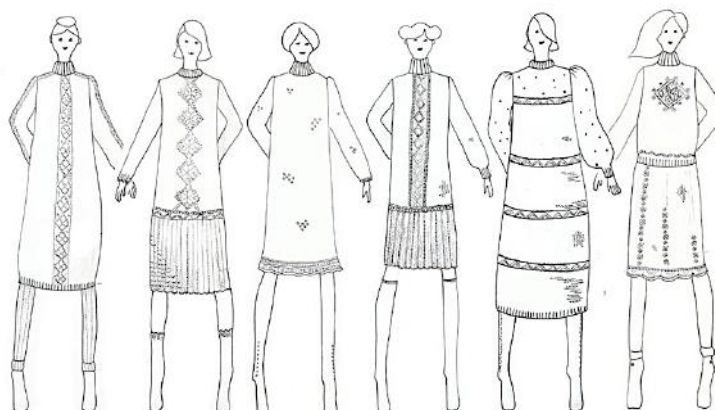
Lõikeliselt tundus optimaalne, et kehaosa oleks sirge ja lõiget saaks kasutada kõikide mudelite puhul, mängides ainult pikkuse või laiusega. Kindlasti soovisin kõikide esemete puhul rakendada põhimõtet, et kõik rõiva kehaosad on kootud ühes tükis, sama kehtis varrukate kohta. Siinkohal kaalusin, aga ei rakendanud ma töö esimeses osas kirjeldatud meeste kampsunite puhul kasutatud võtet, kududa varrukad korjates silmused kehaosa käe aukudest, alustades kudumist õlast ja lõpetades randmega. Sellisel juhul oleks varrukakaar olnud sirge ja õlajoon liiga all. Värvivaliku osas soovisin näha ainult lambavillasele lõngale omaseid naturaalseid toone. Mõnede kavandite puhul mängisin siiski väikeste värvitriipudega rõivaste alumises servas olevatel sakilistel mustritel.

Lõputöö tarvis valmivate mudelite jaoks kavandite vahel valikuid tehes, tahtsin

esmalt kleitide kudumist proovida ning katsetasin ka ühe komplekti (kampsun ja seelik) tegemist.

Kavandite vahel tegin valiku koostöös õppejõududega, kellelt sain hiljem vajadusel abi ka kudumite teostamisel. Kokku valisin kuus kavandit (vt joonis 27).

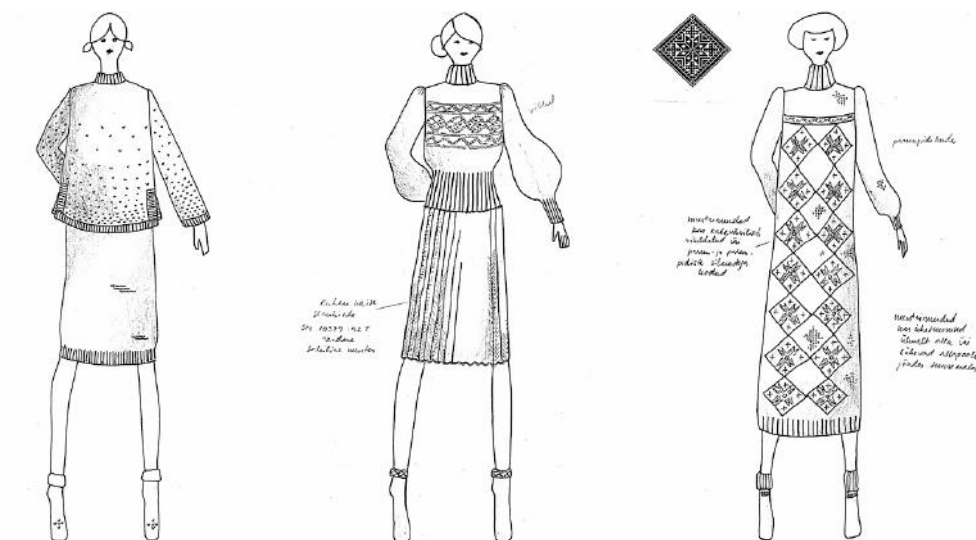
Joonis 27. Rõivakollektsioon “Lumes” kavand

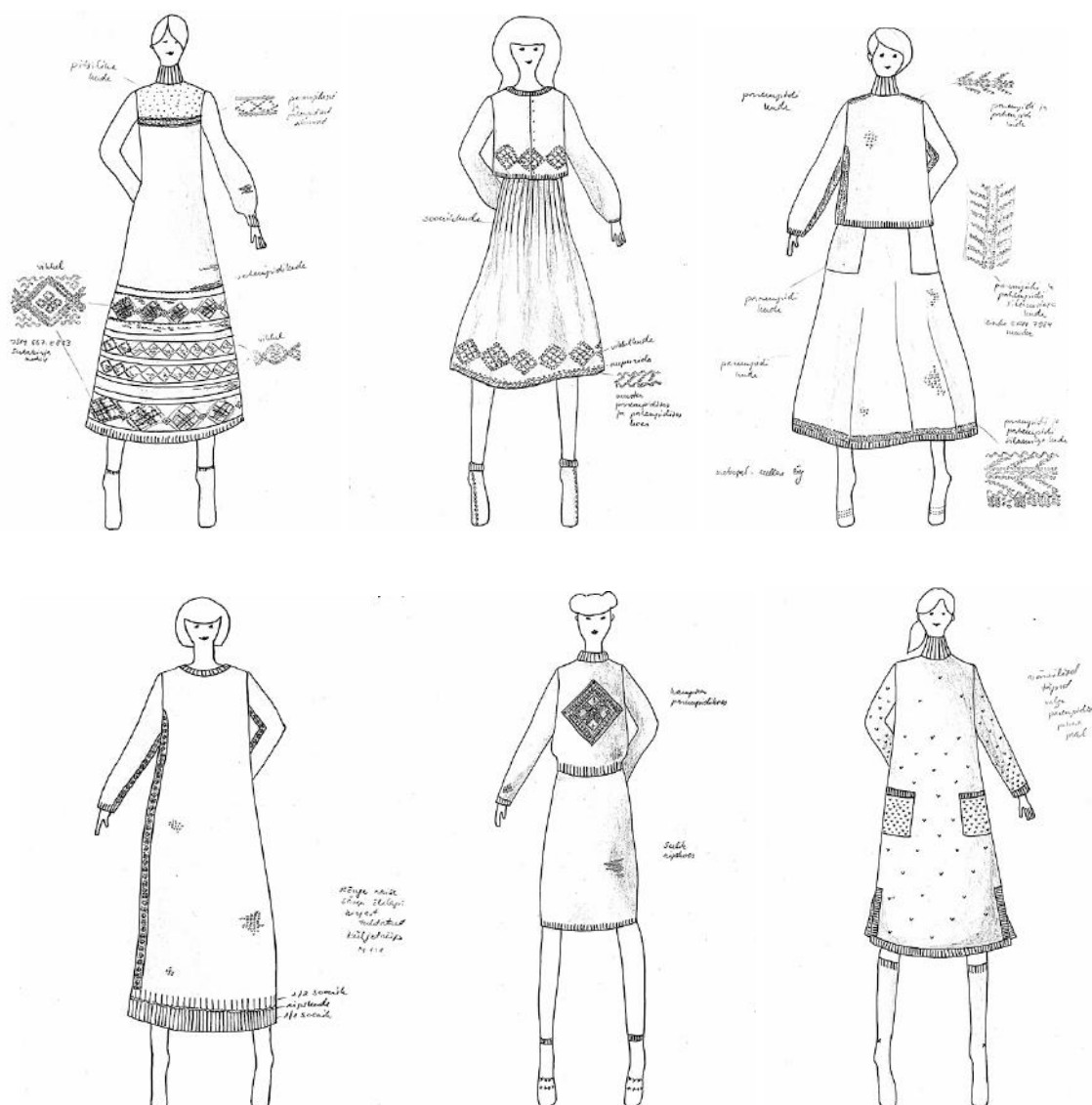

Kaks kudumit olin valmis teinud juba Tarbetekstiili praktika õppeaine käigus, kaks nendest valmisid käesoleva lõputöö raames - üks kleit ja üks komplekt, mis koosneb kampsunist ja seelikust. Kaks kleiti valmib lõputöö järgselt moेतenduse OmaMood 2024 jaoks.

Kollektsiooni kuuluvate lõputöö raames valmivate kudumite ideekavandid esitan, töö lisas nr 2.

Joonis 28. Ideekavandid

2.2. Rõivakolleksiooni valmistamine

Alustasin kollektsiooni loomisel materjalivaliku tegemisest ja selle soetamisest. Kahe kleidi lõngad leidsin enda varudest, ülejäänud tuli juurde osta. Kolleksiooni valmistamisel oli minu jaoks oluline kududa kõik esemed käsitsi. Soovisin selle kaudu anda rõivaesemetele kaasa oma tunnetuse ja pühendumuse. Samal põhjusel kohandasin ka rõivaesemete kaunistamisel kasutatud mustreid, et need sisaldaks osaliselt ka minu käekirja.

2.2.1. Materjalivalikud ja tööproovid

Rõivakolleksiooni esemete valmistamiseks soovisin algselt kasutada ainult lambavillast lõnga nr 8/3, hiljem otsustasin kollektsiooni erilmelisemaks muuta kasutades osade esemete valmistamiseks lõnga nr 8/2, mida kudasin kahekordselt. Määravaks ajendiks lõngade valikul

oli värvus. Soovisin, et kollektsioon sisaldaks naturaalseid heledaid toone - erinevad valged ja hallid. Sobivates toonides täisvillaseid lõngu leidsin SIA „Limbažu Tine“ ja OÜ Karnaluks kauplustest. Detailsem informatsioon materjalide kohta on punktis 2.3., kus kirjeldan iga kudumi valmistamist eraldi.

Iga eseme puhul tegin enne materjali katsetuse ja tööproovid. See oli vajalik, et näha lõnga tekstuuri, määrata kudumistihedus ja vardad. Tööproovid kudusin varrastega suurus nr 2-4, et näha kuidas muutus tööproovi ja mustrite suurus. Vajadusel kasutasin koe ühtlustamiseks vardaid nr 2 (näiteks õhksilmuste ja pahempidi ridadega mustriosad). Sellest oli hiljem suur abi lõpliku töö jaoks silmuste välja arvutamisel. Tööproovide ja materjalide katsetuste analüüsimise tulemusena muutsin mustrite motiive ja suursi, et parandada rõivakollektsiooni esemete omavahelist sobivust.

Kõikide tööproovide ja kudumite puhul on kasutatud ülesloomise võttena kõige tavapärasemat ehk kahe lõngaga loomist. Silmuste loomise juures oli oluline, et serv jääks parasjagu veniv, mistõttu lõin silmused üles üsna lõdvalt.

Proovisin läbi ka erinevaid silmuste kasvatamise võtteid, et leida hea lahendus ilma auguta silmuse kasvatamiseks. Parim tulemus oli silmuse kasvatamine eelmise rea silmusest. Oluline oli hoida lõnga paraja pinge all, et juurde tehtud silmus liiga lõtv ei jääks ja oleks koepinnal vähem märgatav.

Esmalt kudusin erinevad tööproovid selgitamaks välja kollektsiooni jaoks kõige sobilikumad mustrid (vt joonis 29), seejärel iga kudumi jaoks juba eraldi (vt joonised 30-37).

Joonis 29. Foto tööproovidest

Kollektsiooni kudumite tööproovid:

Joonis 30.- 32. Kleit 1 tööproovid

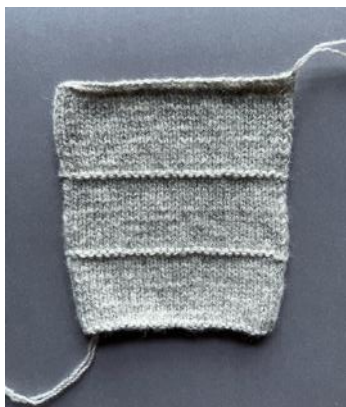
Parempidine kude: 10 cm = 30 s ja 40 r

Joonis 33. Kleit 2 tööproov

Parempidisel koel silmuste arv sama, mis kleit 1-1

Joonis 34.-36. Kleit 3 tööproovid

Parempidine kude: 10 cm = 22 s ja 32 r

Joonis 37. Kleit 4 tööproov

Parempidine kude: 10 cm = 19 s ja 29 r

Iga kudumi puhul kulus tööproovide kudumiseks ligikaudu 4-5 tundi.

2.2.2. Lõiked ja prototüüp

Lõiked valmistasin ise. Õppisime õppeaines Rõivaste konstrueerimise alused (P2VK.01.502) raames lõigete tegemist. Kohandasin selle õppeaine raames minu enda mõõtude järgi konstrueeritud lihtsaid põhilõikeid – esiosa, seljaosa ja 1-osaline varrukas (vt joonis 38).

Lõigete tegemisel oli peamiseks eesmärgiks, et ühe baaslõike alusel (esi-, seljaosa ja varruka lõige) on võimalik teostada kõik kavandatud mudelid. Esemete lõplikul valmistamisel vähendasin või suurendasin vajadusel esi- ja seljaosa või varruka baaslõike laiust külgedelt lõike kaenlapoolsest otsast. Kogu protsessi jooksul paljundasin kehaosa lõiget enamiku kudumite jaoks, et märkida sinna peale mustrite asukohad ja mõõdud. Kõik varrukad kodusin valmis baaslõike järgi. Nende lõigete alusel valmistatud kudumid vastavad suurustele M ja L. Lähtusin põhimõttest, et kudumid peavad olema sirgelõikelised, sobides nii saledamale kui vormikamale kandjale. Ühes tükis kudumise valiku põhjuseks oli silmas pidada taaskasutuspõhimõtteid – seda on mugavam üles harutada ning sellest uus ese valmistada.

Kõikide mudelite kraed planeerisin kududa otse kudumi külge. Selleks tuli esmalt kaeluse servale heegeldada ahelsilmustest heegelkett ning seejärel korjata krae silmused ringvarrastele. Hiljem kavandasin ühe kudumi krae ümber ja kasutasin krae kinnitamiseks topeltkanti.

Enne kavandatud esemete valmistamist õmblesin ühe prototüübi kangast ja teise vanast kampsunist. Kangast prototüüp aitas määrata lõigete sobivust kehaga. Vanast kampsunist tehtud prototüüp näitas lõike venimist ja sellest tulenevaid muutusi. Esemete lõplikul valmistamisel kohendasin lõigete istuvust ja pikkust aegajalt endale või mannekeenile esemeid selga proovides.

Joonis 0. Kehaosa ja varruka baaslõige

2.3. Tööprotsesside kirjeldused, aja- ja hinnakulu

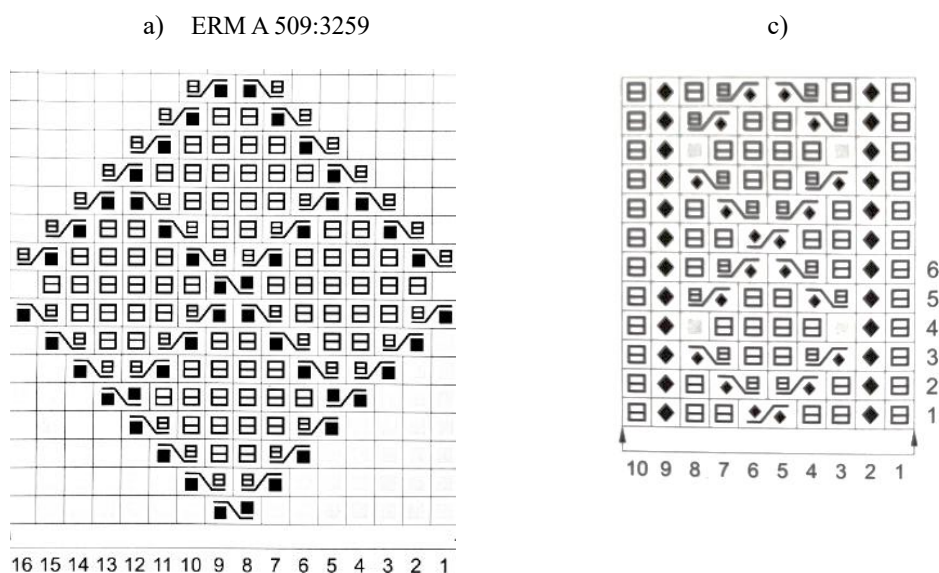
Järgnevalt kirjeldan iga kudumi valmistamisel tehtud valikuid ja otsuseid. Toon välja mis esemete valmistamisel õnnestus ja ebaõnnestus (näiteks esialgselt kokku sobitatud mustrid ei sobinud omavahel; mustrite vähendamine või muutmise; tuli ette rõivaeseme küljest osade

harutamist ja uue osa asemele panemist – sooniku asemele uue alumise ääre kudumine; uued töövõtted– silmamine, keteldamine jne.).

2.3.1. Kleit 1

Täisvillane ühevärviline silmuskoeline vikkkelkirjadega kleit. Kleidi alumine serv, varrukate otsad ja krae soonik on kootud ületõstetud silmustega soonikkoes. Soonikkoe mustri leidsin raamatust „Kudumiskool. 1.raamat“ (Meeri, 2017, lk 22). Varrukatel olev vikkkel (c) on sukajuti muster ja esiosal olev vikkkel on kohandatud Anseküla suka ERM A 509:3259 küljevikklist (a) (Pink, 2018, lk 100, 107). Viimase puhul lisasin mustri keskosale ümber vikeldatud raami ning servadesse keerd- ja pahempidistest silmustest read (vt joonis 39).

Joonis 39. Mustriskeemid

Kehaosa loodus: 320 silmust (edaspidi s). Peale soonikut esimesel ringil silmuseid 332.

Varruka loodus: 81 s

Krael silmuseid: 126 s

Esiosa mustri kirjakord 34 s

Varruka mustri kirjakord 10 s

Küljemustri kirjakord 6 s

Mõõdud:

- kehaosa pikkus - 100 cm
- kehaosa laius (keskelt) – 56 cm

- õlg – 13 cm
- kehaosa alumise ääre sooniku kõrgus - 7 cm
- krae sooniku kõrgus – 2,5 cm
- varruka sooniku kõrgus - 6 cm
- varruka sooniku laius – 12 cm
- varruka pikkus – 66 cm
- varruka laius (kaenla alt mõõdetuna) – 20 cm
- esiosa mustri laius – 11,5 cm
- küljemustri laius – 1 cm
- varrukamustri laius – 2,5 cm

Materjal: villane lõng nr 8/3 - naturaalne valge.

Töövahendid:

- nr 2,5 vardad
- nr 2,5 ja 3 ringvardad – pikkustega 40 cm ja 80 cm
- nr 3 heegelnõel
- sukanõel õmblemiseks

Kollektsiooni jaoks kudumite valmistamist alustasin Tarbetekstiili õppeaines kõige esimesena kavandatud esemest (vt lisa 2, kleit 1). Kleiti kaunistavad vikkelkirjad tundusid suure ja põneva väljakutsena. Sellest kujunes minu esimene kokkupuude ja kogemus nii suuremahulise kudumi valmistamisel.

Esimeseks joonistasin kleidi kehaosa lõike uuesti originaalsuuruses ja paigutasin sinna peale tööproovi alusel tehtud arvutuste järgi mustri. Kudumise käigus oli selle lõike järgi edaspidi hea mõõtmisi teha.

Kleidi kudumist alustasin nr 2,5 ringvarrastega alumise ääre soonikpinnast. Tavalise parempidiste ja pahempidiste silmustega sooniku asemel otsustasin kududa põnevama - ületõstetud silmustega sooniku (vt joonis 40). Sooniku rütmiks sai 2:1- kaks silmust parempidi, üks silmus pahempidi. Samas soonikkoes kudusin ka krae ja varrukate otsad. Sooniku väljavenimise vältimiseks kudusin soonikkoed peenemate varrastega kui põhikoepinna.

Ületõstetud silmustega sooniku kudumisel selgus, et soonik hakkab ringselt kudumisel viltu kiskuma ning ei jää ilus. Konsulteerides juhendajaga leidsin lahenduse, et viltu kiskumine väheneb kui kududa soonikut nii, et mitte tõsta töö paremal poolel parempidi silmuseid koguaeg paremalt vasakule, vaid üle rea tõsta vasakult paremale. Selliselt toimides kude lõpuks ikkagi natukene nihkesse jäi, aga see ei hoidnud enam nii kiiva.

Joonis 40. Tööproov. Ületõstetud silmustega soonik

Kehaosa kudumisel panin peale soonikkude esimesel real paika mustrite asukohad, arvutasin oletatavad külgede kasvatused kohad (umbes iga 10 cm tagant) ja kudusin sisse jämedamad (nr 3) ringvardad. Mustri paikapanekul arvestasin, et esiosa jääks tagumisest poolest kummaltki küljelt 1 cm laiem. Külgede kasvatused tegin küljemustri kõrvalt kahelt poolt. Küljemustri mõte on jäljendada küljeõmblusi.

Jõudes kudumisega kaenlaalusteni, alustasin käe aukude kahandusega. Ringselt kudumise asemel jätkasin kudumist edasi-tagasi ridadena. Kudusin esi- ja seljaosa koos. Nii jäid mõlemad kehapooled ühekõrgused. Vikkelmusteri kudumine oli tagasiridadel keeruline, kogemuse kasvades aga õnnestus see paremini. Tekkinud mustrivigu parandasin järgmisel real töö paremalt poolt kududes.

Kaelusekaareni jõudes tegin kaeluse kahanduse esmalt esiosas, hiljem seljaosas. Õlajoone puhul jälgisin, et kahandused jääksid sarnased kõikide külgede puhul ja samade silmuste arvuga. Muutsin õlgade osas algset ideekavandit jättes ära sinna kavandatud vikkelmustri, kuna see tundus üleliigne.

Krae kudumiseks heegeldasin esmalt kaeluse serva ahelsilmustest keti, korjasin silmused nr 2,5 ringvardale ja kudusin krae ringselt selle külge. See oli minu jaoks uus protsess. Töö käigus muutsin krae kõrgust, jättes selle madalamaks kui algselt olin planeerinud.

Varrukate kudumist ületõstetud silmustega soonikkoes alustasin kahel nr 2,5 vardal edasi-tagasi ridadena. Peale soonikkude korjasin silmused nr 3 ringvarrastele ning kudusin mõlemat varrukate kordamööda ringselt ilma silmi juurde kasvatamata 10 cm. Seejärel kuni kaenlaalusteni kasvasin enamasti 12 rea tagant küljemustri juures kummalgi pool 1 silmuse laiuse andmiseks. Õige pikkuse saavutamisel alustasin varrukakaare kahandamisega kuni sain mõlemad varrukad ühele ringvardale kokku panna ning edasi-tagasi ridadena koos kududa. Selliselt toimides said varrukakaare silmuste kahandamisega mõlemal varrukal ühel kõrgusel

ning need jäid ühesugused. Kahandusi tegin peamisel 1 silmuse kaupa kummaltki küljelt, jälgides lõiget ja tehes koguaeg mõõtmisi.

Valmis kootud detailid ühendasin õmmeldes. Enne õmblemist peitsin töö pahemale poolele ära kõik lahtised lõngaotsad. Õmblused tegin käsitsi tikkpistega ja sama lõngaga millest olin kleidi kudunud. Kõigepealt ühendasin esi- ja seljaosa õlad, seejärel kehaosa külge varrukad.

Valmis töö viimistlesin. Enne pesemist keerasin kleidil peale pahema poole. Leotasin seda paar tundi kuumas villašampoonilahuses, seejärel vajutasin õrnalt kätega muljades suurema vee kudumist välja ning loputasin korduvalt. Kuivatasin laotatult suurel saunalinal. Kuivanud kleidi aurutasin kuuma triikrauaga. Kleidi pesu villapesuvahendiga mõjutas tema välimust. Enne pesemist oli kleit veidike jäik ning kude ebaühtlane, pärast pesemist muutus kude ühtlasemaks, kleit pehmemaks, natuke laiemaks ja pikemaks. Villase materjali torkivus vähenes oluliselt ning vastu keha ei olnud see enam nii kare.

Ajakulu:

- Kehaosa kudumine – 80 h,
- Varrukate kudumine – 12 h
- Krae kudumine – 5 h
- viimistlemine – 2 h

KOKKU 99 h

Materjalikulu kokku: 860 g (naturaalne

valge lõng – 811 g, tumesinine lõng – 25 g, roheline lõng – 4 g, hall lõng – 20 g)

1 kg = 25,28 eur

Materjali hind: 860 g = **21,74 eur**

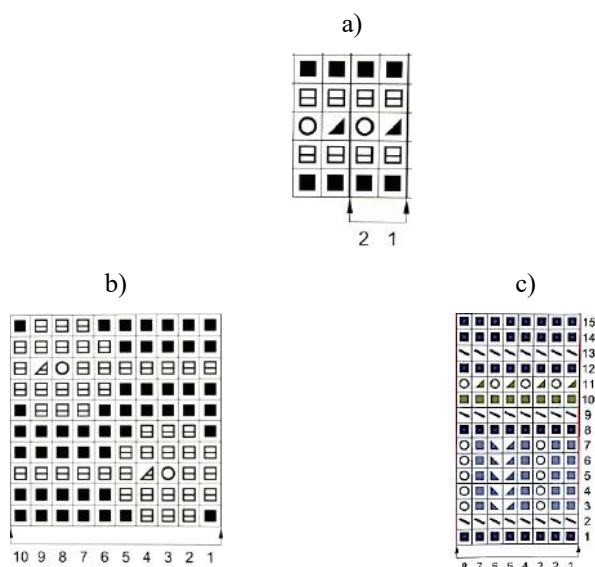
Joonis 41.-42. Detailifotod (Allikas: Sandra Urvak, autor)

2.3.2. Kleit 2

Täisvillane üheväriline silmuskoeline koekirjadega kleit. Kleidi alumises servas on mitmevärviline sakiline muster, mis pärineb Põide sõrmkinda ERM A 509:2970ab randmelt (c). Kleiti kaunistab koekiri, mis on pitsikiri Louise Rebenitzi käsitöökooli tööproovide hulgast TLM 11651:8 (b) (Pink, Reimann, Jõeste, 2014 lk 251). Varrukate otsad ja krae on kootud 2:1 soonikkoes. Varrukate otsi ja kleidi alumist serva kaunistavad lisaks soonikule pahempidised read ja õhksilmustest augurida (a).

Joonis 43. Muustriskeemid

Kehaosa loodus: 328 s. Peale soonikut esimesel ringil silmuseid 310

Varruka loodus: 69 s. Peale soonikut esimesel ringil silmuseid 82.

Krae silmuseid: 138 s

Kehaosa mustrimotiivi kirjakord 5 s

Alumise ääre mustri kirjakord 8 s

Mõõdud:

- kehaosa pikkus - 97 cm
- kehaosa laius (keskelt) – 56 cm
- õlg – 10 cm
- kehaosa alumise ääre mitmevärvilise mustri kõrgus - 6 cm
- krae sooniku kõrgus – 8 cm
- varruka sooniku kõrgus - 6 cm

- varruka sooniku laius – 11,5 cm
- varruka pikkus – 68 cm
- varruka laius (kaenla alt mõõdetuna) – 20 cm

Materjal: villane lõng nr 8/3 - naturaalne valge, tumesinine, roheline ja hall.

Töövahendid:

- nr 2,5 vardad
- nr 2,5 ja 3 ringvardad – pikkustega 40 cm ja 80 cm
- nr 3 heegelnõel
- sukanõel õmblemiseks

Selle kleidi valisin kollektsiooni jaoks välja tema koemustrite ja huvitava värvilise allääre tõttu ning valmistasin koos kleidiga 1 Tarbetekstiili õppeaines (vt lisa 2, kleit 2).

Sarnaselt kleidile 1 joonistasin ka selle kleidi kehaosa löike uuesti originaalsuuruses ja paigutasin sinna peale tööproovide alusel tehtud arvutuste järgi täissuuruses mustrid.

Kleidi kudumist alustasin nr 3 ringvardaga, alumise ääre värvilisest koest. Allääre kaunistamiseks valitud Pöide sõrmkinda ERM A 509:2970ab randme muster, mille iga reale on kootud väikesed sakid, mõjuvad kui paigast nihutatud soonikutriibud.

Soovisin, et alumine mitmevärviline äär oleks ülejäänud kleidi kehaosast natukene laiem, seetõttu kahandasin viimasel (tumesinisel) real 16 silmust – vardale jäi 310 silmust. Lisaks kudasin tekstuuri andmiseks värvilisele koemustrile peale ühevärvilise õhksilmustest augurea, mis on ääristatud pahempidi silmustest kootud ridadega. Jätkasin ühevärvilise kehaosa kudumist kasvatades laiuse andmiseks kummalgi küljel 10 cm tagant 1 silmuse.

Kaenlaalusteni jõudes toimisin samuti nagu kleit 1 puhul. Mustriblokkide kudumine oli kleit 2 -l palju lihtsam, sest mustriblokid koosnesid ainult pahem- ja parempidi silmustest.

Kaelusekaare kahandamine, õlgade kudumine ja krae kudumine toimus samuti sarnaselt kleit 1-le. Krae puhul kasutasin koemustrina soonikut rütmiga 2:1. Kaks silmust parempidi ja 1 silmus pahempidi. Krae kudasin nr 2,5 ringvardaga.

Varrukate kudumist alustasin soonikkoega, nr 2,5 varrastel edasi-tagasi ridadena kududes. Sooniku rütm oli sama, mis krae puhul. Peale soonikkude korjasin silmused nr 3 ringvardale ning kudasin edasi, kasvatades esimesel real varrukale laiuse andmiseks juurde 10 silmust. Iseloomu andmiseks ja ühtlustamiseks kudasin peale soonikut varrukale sama õhksilmustega mustrikorra nagu kleidi alumisel äärel. Kudasin mõlemat varrukate ringselt kordamööda, 10 cm kasvatusi tegemata. Seejärel kasvatades küljele laiuse andmiseks silmuseid juurde, alguses umbes 12 rea tagant 2 silmust, kaenla poole jõudes tihedamalt. Varrukate õige pikkuse saavutamisel alustasin varrukakaare kahandamisega kuni sain

mõlemad varrukad ühele ringvardale kokku panna ning edasi-tagasi ridadena koos kududa. Nii said varrukakaare silmuste kahandamisel mõlemad varrukad ühe suurused. Kahandusi tegin peamiselt silmuse kaupa kummaltki küljelt jälgides lõiget ja tehes koguaeg mõõtmisi.

Valmis kootud detailid õmblesin kokku sarnaselt kleit 1-ga ja samamoodi toimisin ka kleidi viimistlemisel.

Ajakulu:

- Kehaosa kudumine – 86 h,
- Varrukate kudumine – 13 h
- Krae kudumine – 8 h
- viimistlemine – 2 h

Materjalikulu kokku: 860 g (naturaalne valge lõng – 811 g, tumesinine lõng – 25 g, roheline lõng – 4 g, hall lõng – 20 g).

1 kg = 25,28 eur

Materjali hind: 860 g = **21,74 eur**

KOKKU 109 h

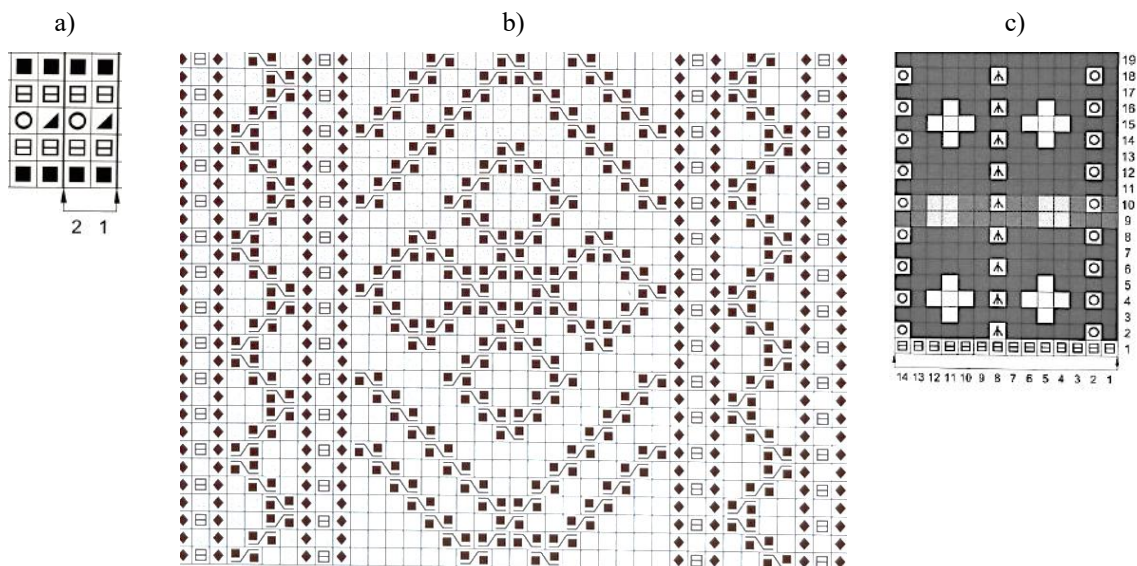
Joonis 44-45. Detailifotod (Allikas: Sandra Urvak, autor)

2.3.3. Kleit 3

Täisvillane üheväriline kleit on silmuskoeline ning kaunistatud vikk- ja koekirjadega. Kleidi alumine osa on kootud sakilises koes, mis pärineb Paistu sõrmkinda ERM A 195:11 randmelt (c) (Pink, Reimann, Jõeste, 2014 lk 294), mille kavandasin ühevärvilisena. Sakiliselt koelt kehaosale üleminekul on pahempidised read koos õhksilmustest augureaga (a). Varrukate otsad ja krae on kootud keerdsilmustega soonikkoes. Esiosa vikk- ja koekirjad pärineb osaliselt Muhu sukalt JSM 567:E833 (b) (Kabur, Pink, Meriste, 2010, lk143).

Joonis 46. Muustriskeemid

Kehaosa loodus: 252 silmust.

Varruka loodus: 50 silmust: Peale soonikut esimesel ringil silmuseid 60.

Krael silmuseid: 100 silmust

Sakilise mustri kirjakord 14 silmust.

Esiosa mustri kirjakord 38 silmust.

Küljemustri kirjakord 5 silmust.

Mõõdud:

- kehaosa pikkus - 103 cm
- kehaosa laius (keskelt) – 56 cm
- õlg – 13 cm
- alumise sakilise osa kõrgus - 39 cm
- õhksilmustega augurea mustri kõrgus – 3 cm
- krae sooniku kõrgus – 7 cm
- varruka sooniku kõrgus - 7 cm
- varruka sooniku laius – 11 cm
- varruka pikkus – 64 cm
- varruka laius (kaenla alt mõõdetuna) – 23 cm
- esiosa mustri laius – 13 cm
- küljemustri laius – 1 cm

Materjal: villane lõng nr 8/2 - naturaalne hall. Kootud kahekordselt.

Töövahendid:

- nr 3 vardad
- nr 3 ringvardad - pikkusega 40 cm
- nr 3,5 ringvardad - pikkustega 40 cm ja 80 cm
- nr 3 heegelnõel
- sukanõel õmblemiseks

Kleit 3 kavandi puhul võlusid mind kõige enam kleidi allosas olev sakiline koekiri ja esiosa kaunistav vikkel (vt lisa 2, kleit 3). Seetõttu otsustasingi kollektiooni kolmandaks esemeks teostada just selle eseme, kuna soovisin näha kuidas selline kooslus päriselt toimib.

Selle kleidi puhul tegin kõigepealt vajalikud mustrikordade arvutused ja joonistasin nende paigutuse originaalsuuruses lõikele.

Kudumist alustasin nr 3,5 ringvarrastega kleidi alumise osa sakilisest servast. Looduse tegin lõdvema, et serv kokku ei kisuks ja ilusti hoidma hakkaks. Sakiline koemuster tõmbub kududes väga kokku ning alguses tundus mulle, et olin tööproovi järgi arvutanud silmused valesti. Peale pesemist ja aurutamist venis kude siiski eeldatud suurusesse, mis tähendab tööproovide järgi tehtud arvutuse õigsust.

Kleidi kehaosa, varrukate ja krae kudumisel toiminis nagu kleit 2 puhul. Kleidi põhiosa on kootud parempidises koes. Varrukaotsad ja krae on kootud soonikkoes – parempidi keerdsilmustega soonik. Sooniku rütmiks sai 1:1- üks parempidi keerdsilmus, üks pahempidi silmus. Kehaosa ja varrukate kudumiseks kasutasin nr 3,5 ringvardaid. Krae kudusin nr 3 ringvarrastega.

Kleidi detailide ühendamise ning viimistluse tegin nii nagu on kirjeldatud eelmiste esemete puhul.

Ajakulu:

- Kehaosa kudumine – 91 h,
- Varrukate kudumine – 14 h
- Krae kudumine – 6 h
- viimistlemine – 2 h

Materjalikulu kokku: 930 g

1 kg = 20,40 eur

Materjali hind: 930 g = **18,97 eur**

KOKKU 113 h

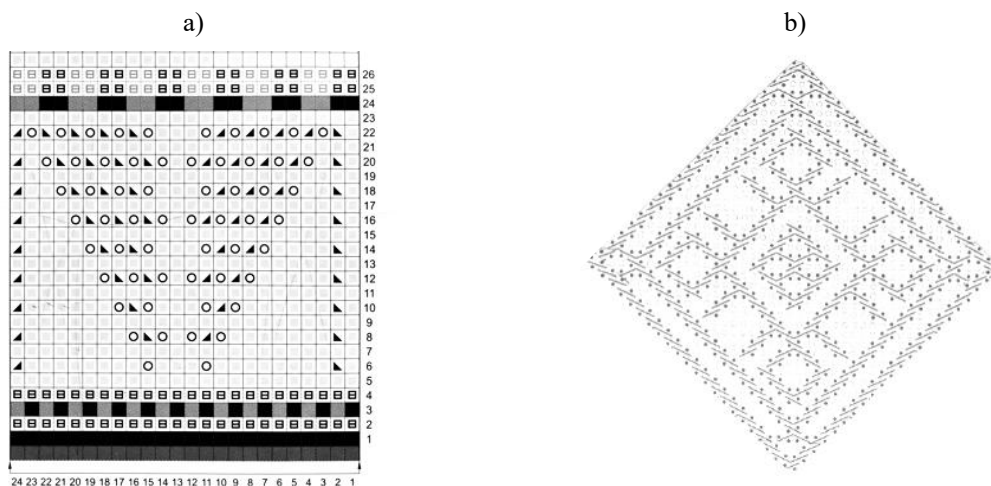
Joonis 47.-48. Detailifotod (Allikas: Sandra Urvak, autor)

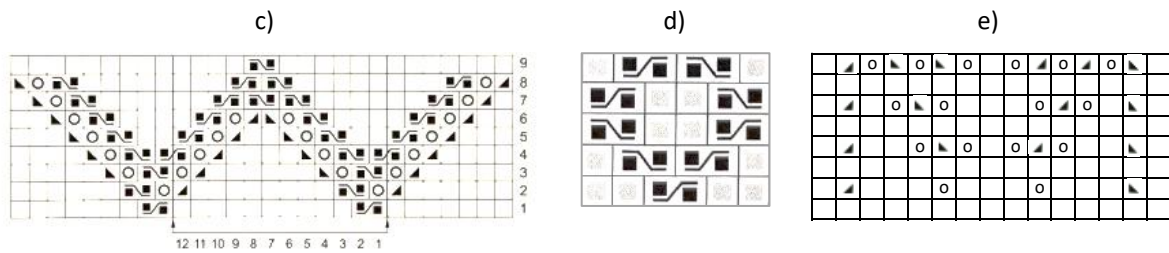

2.3.4. Komplekt: kampsun ja seelik

Täisvillane silmuskoeline komplekt koosneb viklite ja koekirjadega kaunistatud kampsunist ja seelikust. Kampsuni ja seeliku alumise ääre sakkidega muster pärineb Mustjala sõrmkindalt ERM 290:664 (a) (Pink, Reimann, Jõeste, 2014 lk 295). Varrukate ja krae sakiline muster on kohandatud samast mustrist (e). Kampsuni rinnaesise viklimotiiv on suka säärekiri (b) (Lutsepp, Tammiss, 2013, lk 148), mida kohendasin, lisades mõned silmused motiivi keskosasse. Kampsuni alaosa augureaga siksakijoon on omane Ruhnu kudumitele (c) (Pink, Reimann, Jõeste, 2014 lk 214). Seeliku koepinnal jooksevad ülevalt alla vikeldatud mustriread (d).

Joonis 49. Mustriskeemid

Kampsun

Kehaosa loodus: 216 s. Peale pitskude esimesel ringil silmuseid 228.

Varruka loodus: 50 s. Peale pitskude esimesel ringil silmuseid 59.

Krae silmuseid: 130 s

Kehaosa pitsilise alumise ääre mustri kirjakord 24 s

Esiosa rinnamotiivi mustri kirjakord 46 s

Augureaga siksakijoone kirjakord – 12 s

Küljemustri kirjakord - 6 s

Krae ja varrukaotsa mustri kirjakord 13 s

Mõõdud:

- kehaosa pikkus - 63 cm
- kehaosa laius (keskelt) – 56 cm
- õlg – 10 cm
- alumise ääre sakkidega koe kõrgus - 8 cm
- krae kõrgus – 4 cm
- rinnaesise vikeldatud mustrimotiivi suurus – 16 cm x 17 cm
- augureaga siksakijoone kõrgus – 3 cm
- varruka pitsilise osa kõrgus - 4 cm
- varruka pitsilise osa laius – 12,5 cm
- varruka pikkus – 66 cm
- varruka laius (kaenla alt mõõdetuna) – 21 cm

Seelik

Mõõdud:

- pikkus – 63 cm
- laius – 50 cm
- alumise ääre sakkidega koe kõrgus – 8 cm

- kummikanali kõrgus – 5 cm
Vikeldatud mustri kirjakord 6 s
Alumise ääre suurte sakkidega kirja kirjakord 24 s
Materjal: villane lõng nr 8/2 - naturaalne valge. Kootud kahekordselt.

Töövahendid:

- nr 3 vardad
- nr 3 ringvardad - pikkusega 40 cm
- nr 4 ringvardad - pikkustega 40 cm ja 80 cm
- sukanõel õmblemiseks

Komplekt kampsunist ja seelikust (vt lisa 2, komplekt) sai välja valitud seetõttu, et mitmekesisstada kollektsiooni üldmuljet. Lisaks oli see huvitav vaheldus.

Sarnaselt eelnevatele valmistatud esemetele on ka selle komplekti teostamisel tööetapid enamasti samad ning kasutatud sarnaseid töövõtteid. Allpool kirjeldan neid, mis tulid ette esmakordselt.

Seeliku kudumist alustasin nr 4 ringvarrastega, alumise ääre mitmevärvilisest koest. Valisin selleks suurte sakkidega Mustjala sõrmkinda ERM 290:664 randme mustri, mida on alati täiendanud sinine ja roheline värv. Seepärast valisin ka mina värvideks just tumesinise ja rohelise. Erksinine loodus on tehtud samuti originaali järgi. Põhikude on seelikul parempidine ning seda kaunistavad üheksa piki seelikut jooksvat vikeldatud rombidega triipu. Seelikule on seljas püsimiseks kootud ülemisse serva tagasipööratud osa (kanal kummipaela jaoks), mis on kinnitatud töö pahemale poolele kahe silmuse kaupa õmmeldes. Et tagasipööratud osa paremini hoiaks on tagasipöörde jooneks kootud sisse õhksilmustega augurida. Kanalisse on aetud 4 cm laiune kummipael. Kanali kinni õmblemiseks on kasutatud sama lõnga millest on kootud seelik.

Komplekti kampsuni kudumine kujunes selle kollektsiooni valmistamisel kõige keerulisemaks ja aeganõudvamaks osaks. Ette tuli palju harutamist ja esialgses ideekavandis muudatuste tegemist.

Kudusin kampsunile esimese versiooni kohaselt alumisse äärde soonikkoe ja alustasin ka rinnaesise motiivi kudumist. Kui olin motiivi kudumisega jõudnud poole peale, selgus et selline kombinatsioon ei tööta ning näeb ebaõnnestunud välja. Juhendajaga konsulteerides otsustasime muuta esialgset kontseptsiooni - kampsuni alumise ääre soonik sai asendatud seeliku alumise ääre suurte sakkidega mustriaga, aga ühevärvilisena ning rinnaesisele valisin lihtsama mustrimotiivi.

Muudatuste elluviimiseks harutasin kõige pealt kampsuni küljest lahti sooniku. Selleks harutasin lahti peale soonikkude tehtud parempidise koe teise rea lõnga. Valmiskootud suurte sakkidega serva ühendasin kampsuni külge silmamise teel. Seda tövõtet olin kunagi eelnevalt teinud, aga suurem kogemus mul puudus. Väga keeruliseks osutus silmamine küljemustri kohalt. Harutasin ja õmblesin korduvalt, enne kui tulemusega rahule jäin.

Rinnaesise osaliselt valmiskootud motiivi harutasin ka üles ja kodusin uue mustriiga.

Uued lahendused tuli leida ka varrukate otste ja krae sooniku asendamiseks. Otsustasin selleks vähendada alumises ääres kasutatud suurte sakkidega koe mustrit ning kududa selliselt nii varrukate otsad kui krae. Varrukate jaoks kasutasin sakkidega mustri kudumiseks nr 3 vardaid ja kodusin edasi-tagasi ridadena. Krae kudumisel kasutasin nr 3 ringvardaid ja kodusin ringselt.

Krae asendamisel sakilise servaga pidin mõtlema, kuidas see kampsunile kinnitada, kuna vastupidiselt eelnevalt valmistatud kudumite kraedele alustasin selle variandi puhul kudumist krae välimisest servast. Lahendus leidis topeltkandi näol (vt joonis 50). Selleks tuli kõigepealt valmis kududa parempidises koes 2 cm ulatuses kandi pealmine osa. Peale kudumist jätsin vardad töösse, võtsin teised ringvardad, korjasin kandi pahemalt poolt kraeosa koemustri lõppemise kohast silmused vardale ja kodusin samuti parempidises koes valmis kandi alumise poole. Selleks, et kant paremini istuks kodusin alumise poolel 1 rea vähem kui esimesel. Kandi mõlemad pooled kodusin ühekordse lõngaga, et lõpptulemus liiga paks ei jääks. Edasi paigutasin kaeluse serva kandi pealmise ja alumise poole vahele ning kinnitasin nõõpnõeltega.

Joonis 50. Topeltkandiga kaelus

Kraekandi pealmise poole kinnitasin kampsuni paremalt poolelt keteldamise võttega ning alumise kandiosa silmused õmblesin ühe kaupa kinni töö pahemale poolele vardalt järjest silmuseid korjates.

Valmis töö viimistlesin ja olin tehtud muudatustega väga rahul. Komplekti mõlemad osad sulandusid omavahel palju paremini ning üldmulje oli naiselik ja kaunis.

Ajakulu:

- Kampsuni kudumine – 64 h,
- Varrukate kudumine – 12 h
- Krae kudumine – 4 h
- Seeliku kudumine – 28 h
- viimistlemine – 4 h

KOKKU 112 h

Materjalikulu kokku: 1060 g (naturaalne valge lõng – 1053 g, tumesinine lõng – 3 g, roheline lõng – 2 g, sinine lõng – 2 g).

1 kg = 20,40 eur

Materjali hind: 1060 g = **21,20 eur**

Joonis 51.-52. Detailifotod (Allikas: Sandra Urvak, autor)

2.3. Praktilise töö loomeprotsessi analüüs

Praktiline töö kulges vaatamata mõningatele ebaõnnestumistele suhteliselt lodusalt. Tekkinud probleemid õnnestus lahendada valutult omandades uusi või lihvides juba varem kasutatud töövõtteid (nagu silmamine, keteldamine, vikeldamine) ja saades arendavaid kogemusi (näiteks detailide asendamine uutega).

Hea meel on tõdeda, et jäin endale kindlaks esemete käsitsi kudumise suhtes. Olen kindel, et masinaga kududes oleks see kõik minu jaoks palju keerulisem olnud, kuna mul puuduvad suuremad kogemused kudumismasinaga töötamisel ja pelgasin seetõttu seda tööd sellisel kujul ette võtta. Samuti oleks see seadnud piirangud minu poolt kasutatavatele materjalidele ja mustritele. Vikeldamine sel moel on masinal kududes väga aeganõudev ja olulist ajavõitu ei anna. Tundsin kohe, et käsitsi kududes saan suurepärasema kvaliteedi ja tulemus saab palju jääb originaalsem.

Emotsiooni loomiseks kodusin igale kudumile pahempidises koes põhjaga nelinurga millele tikkisin oma meistrimärgi - täрни (vt joonis 53). Selle kaudu märkisin oma töö ära, andsin sellele allkirja ning lisasin erilisust. Peamiselt asetseb see seljaosa kaeluses või krael.

Joonis 53. Meistrimärk

KOKKUVÕTE

Oma lõputöös otsisin vastust küsimusele, miks võiks tänapäeva kontekstis ette võtta sellise eriti mahuka töö nagu käsitsi silmkoeliste esemete valmistamine. Käsitsi kootud rõivaese kannab endas lugu milles on valmistaja ja kandja kogemus, suhe ning elu.

Traditsiooniline kudum on kui semiootiline hoidla, millesse kinnistuvad inimeste jaoks olulised tähendused. Rahvapärase kudumi pika eluea põhjuseks on sümboolne väärtus. Kandes selliseid tähenduslikke sümboleid, ütleme teistele, kes me oleme ja mille eest me seisame. (Luutonen, 2008, lk 337)

Käesolev lõputöö koosneb kahest osast, kus esimeses annan ülevaate Põhjamaade ja Eesti meeste ühevärvilistest kampsunitest, keskendudes põhiliselt piirkondlikke iseloomulike tunnuste kirjeldamisele ning teisest osast, mille raames valmis silmkoelistest kudumitest ja traditsioonilistest rahvapärastest koemustritest inspireeritud naistele mõeldud rõivakollektsioon. Valminud kollektsiooni iseloomustab naturaalsus ja ajatus ning see kannab endas ideed väärtustada käsitööd ja käsitsi kudumist.

Selles, et võtan kollektsiooni loomise ette käsitsi kududes ei kahelnud ma alguses ega ka hiljem mitte kordagi. Kogu protsess kulges loomulikult ja kudumid hakkasid ise töö käigus käe all arenema. Minu seatud eesmärgid selle lõputöö raames said täidetud – valmis rõivakollektsioon, mille kaudu sisenen tasapisi moemaailma ning alustan oma käsitöömeistri teekonda. Loodud rõivakollektsioon järgib aeglast moodi – kudumite valmistamisel on kasutatud ainult naturaalselt materjali ning igal esemel on oma elukaar - alguses uus ja pidulik, siirdudes vähehaaval igapäeva ellu ning lõpuks saab temast taas materjal, millest saab valmistada uue eseme.

Lõputöö käigus leidsin vastused töö alguses esitatud küsimustele. Selgus, et traditsioonilisi mustreid on võimalik üle kanda kaasaegsesse rõivastusse. Algajal kudujal on neid kindlasti kergem kududa käsitsi kui masinaga. Kollektiooni kudumite töövõttena võtsin üle ühes tükis ringselt kudumise ja mustreid. Võimalusi uuritud töövõtete kasutamiseks on palju rohkem.

Lõputöö käigus kasvas minu huvi edaspidi rohkem uurida just tekstiilidega seotud pärandit ning luua uusi rõivaid, mis on etnograafilisest ainesest inspireeritud.

KASUTATUD ALLIKAD

- Kabur, A., Pink, A., Meriste, M. (2010). *Meite Muhu mustrid*. Saara Kirjastus.
- Kiverik, H. (2023, 22. jaanuar). Varrastel kootud meestekampsunid Muhus ja mujal eestis. *Villatee*. <http://villatee.blogspot.com/2023/01/varrastel-kootud-meestekampsunid-muhus.html>
- Klift-Tellegen, H. (1985). *Knitting from the Netherlands*. Lark Books.
- Lambert, G. A. (2003). *The taxonomy of sweater structures and their origins*. [A thesis submitted to the Graduate Faculty of North Carolina State University].
<https://repository.lib.ncsu.edu/server/api/core/bitstreams/bbb3ae9b-4d3b-4f31-9a27-3136b53b94d6/content>
- Luutonen, M. (2008). Handmade memories. *Trames* 12(62/57), 3, 331–341
- Põllo, H. (2015). *Eesti rahvarõivad. Pühalepa mees*. MTÜ Rahvarõivas.
<https://rahvarõivad.ee/regioonid/saared/puhalepa/puhalepa-mees>. (10.05.2024)
- McGregor, S. (1984) *Traditional Scandinavian knitting*. Dover publications, Inc.
- Meeri, T. (2017). *Kudumiskool. Raamat 1*. Kirjastus Pegasus.
- Nargi, L. (2012). *Maailma rahvaste kudumiskunst. Väärikad traditsioonid ja kirev tänapäev*. TEA kirjastus.
- Pink, A. (2018). *Eesti silmuskudumine 2. Sukad ja sokid*. Saara Kirjastus.
- Pink, A. (2023). *Saaremaa mehe kampsun*. [E-raamat]. Saara Kirjastus.
- Pink, A., Reimann, S., Jõeste, K. (2014). *Eesti silmuskudumine 1. Tavad ja tehnikad*. Saara Kirjastus.
- Ruhe, S. (2014). *Dutch Traditional Ganseys. Sweaters from 40 villages*. Forte.
- Tekijät ja Käsiyö verkossa Ry. (2017, 28. august). Paidan historia: Kymmenellä pikkutikulla miestä myöten. *Punomo Käsiyö verkossa ry*.
[\(https://punomo.fi/kasityokulttuuri/opiskelijoiden-toita/korkeakoulut/hailuodon-perinneneule-historia/\)](https://punomo.fi/kasityokulttuuri/opiskelijoiden-toita/korkeakoulut/hailuodon-perinneneule-historia/). (10.05.2024)
- Rutt, R. (1987). *A History of Hand Knitting*. Loveland, CO. Interweave Press.
- Lutsepp, E., Tammi, I. (2013). *Eesti kindakirjad ja sokikirjad*. Tammerraamat.
- Tomberg, R. (2013). *Vatid, troid, vamsad. Silmkoelisi kampsuneid Lääne-Eesti saartelt*. OÜ Eesti Loomeagentuur.

Internetiallikad:

- <https://agnautacouture.com/2016/10/02/the-gansey-originally-designed-for-fishermen/>
<https://www.sheringhammuseum.co.uk/textile>

LISA 1. Terminoloogia

Ganse – villane liibuv kampsun, mis on kootud ringikujuliselt, kaenlaaluste kiiludega, enamasti sinist värvi ja mida kandisid peamiselt kalamehed. Kooti käsitsi või masinaga.

Guernsey - termin, mida võib kasutada samaaegselt sõnaga *gansey*.

Kammvill - vabrikus eriliste masinatega kammitud ühtlaselt pikk (7–14 cm ja rohkem) tugev vill, hea läikega.

Nattrøjer - kehakuju järgiv alusriie ehk silmuskoeline särk. Eriti vaesematel inimestel olid alussärgid ja öösärgid identsed, sellest ka taanikeelne nimetus - öösärk.

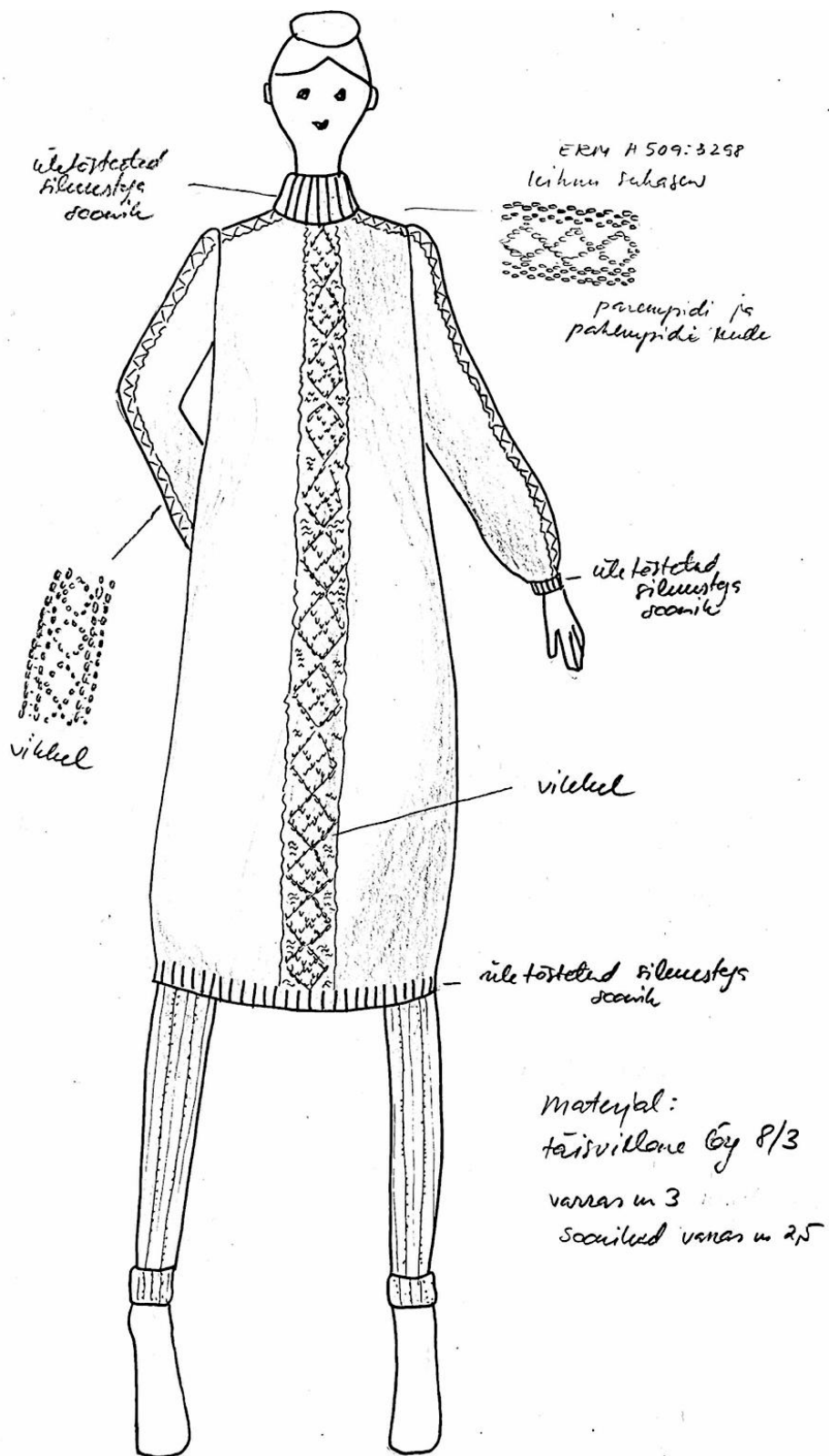
Sajet – (hääldatakse sah-yet) Täisvillane lõng, mida kasutati algsetes kalurikampsunites. Oli väga populaarne, sest lisaks odavusele oli see kergesti kättesaadav.

Tikkutrøijy – *tikku* on põhjasoomekeelne murdesõna kudumisvarraste kohta ning *trøja* tähendab rootsi keeles kampsunit.

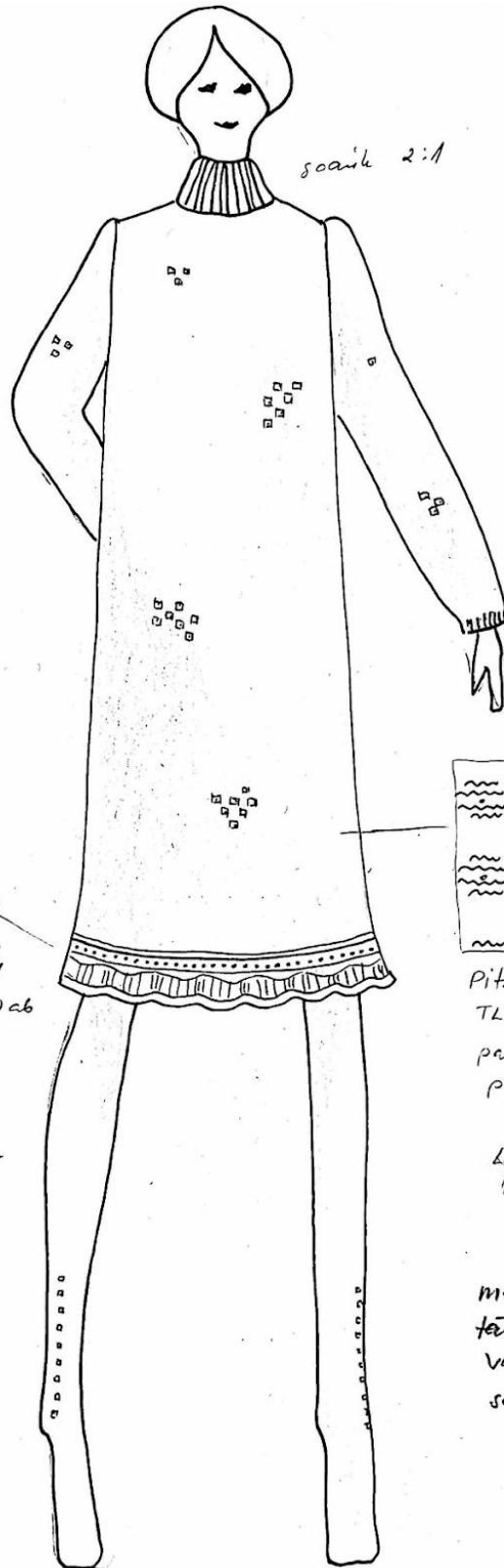
Õlarihm - kooti teistpidi, alati otse kampsuni külge. Hoidis kampsuni õlga üleliigse väljavenimise eest.

LISA 2. Rõivakollektsiooni "Lumes" kavandid

Kleit 1

Kleit 2

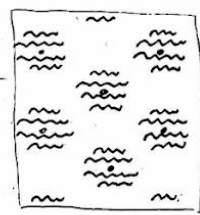
soanik 2:1

soanik 2:1

kleidi sakid
pöide
sõnuhinde
randmeilt
ERM 509:2970 ab

hüedadama märke
osemel HALL

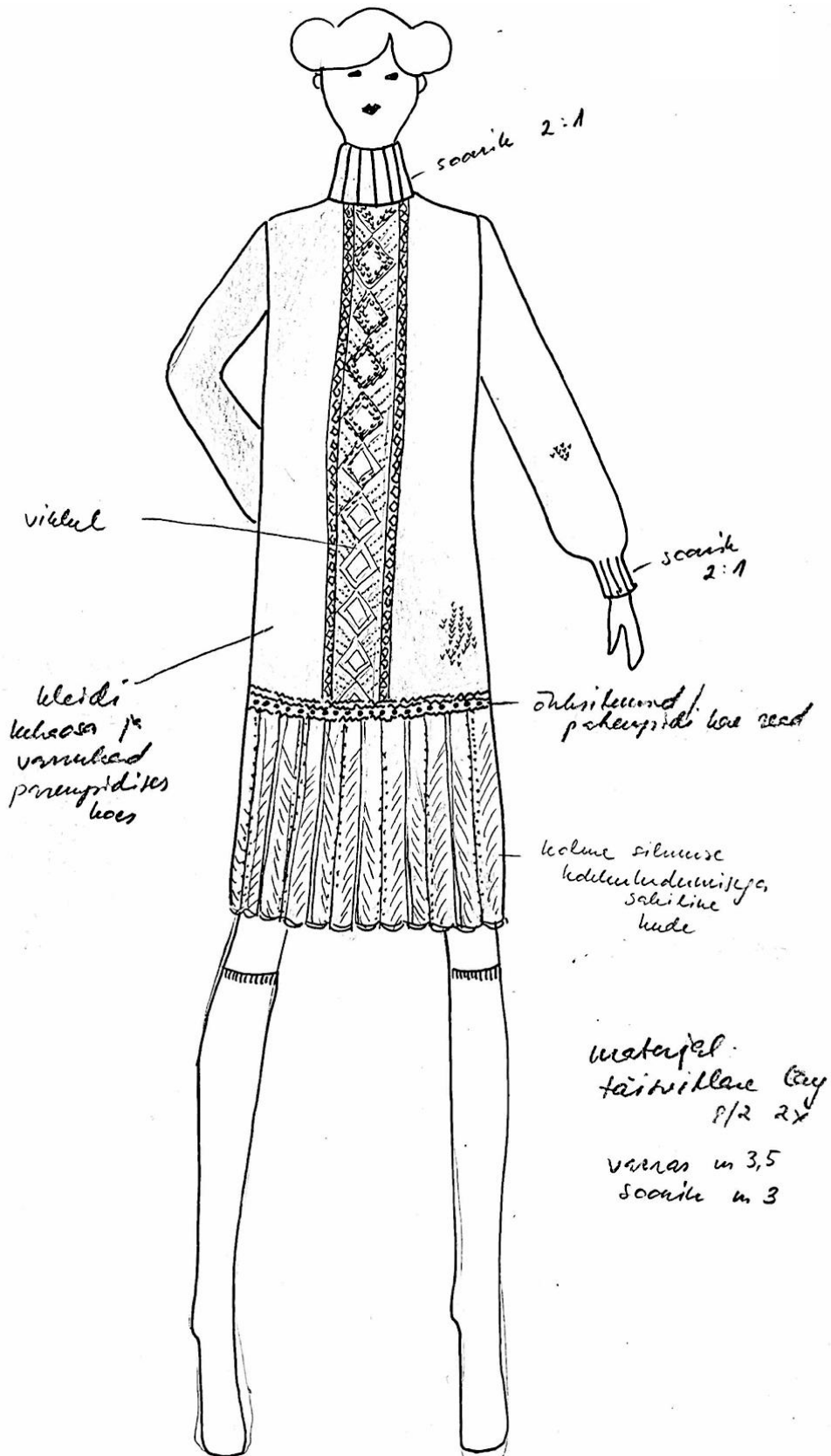
Pitsikiri
TLM 11651:8

paheupidi,
põneupidi ja
õllesihir

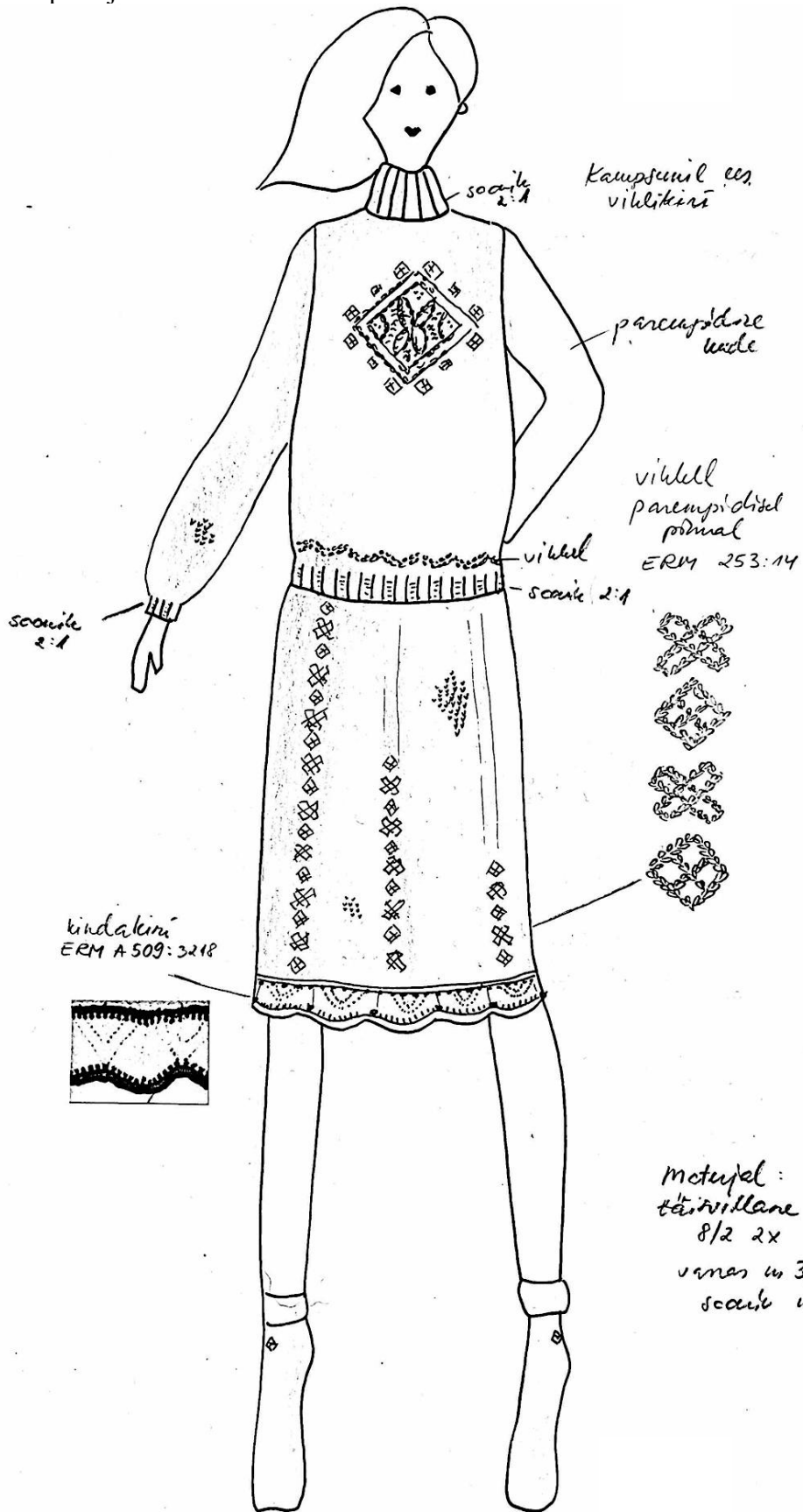
louise Rebeintzi
käsitöökoos
tööpöösilt

materjal:
teivillane kang 8/3
vannas nr 3
soanik vanna, nr 2,5

Kleit 3

Komplekt: kampsun ja seelik

soovik 2:1

Kampsunil es. viilikiiri

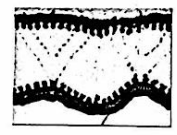
parempidare laide

viilid
parempidare
pidal
ERM 253:14

soovik 2:1

viilid
soovik 2:1

kindakivi
ERM A 509: 3-218

Metall:
täiendamine lõy
8/2 2x
vanes m 3,5
soovik m 3

Lisa 3. Fotod rõivakollektsioonist

Kõik selles lisas olevad fotod on pildistanud Sandra Urvak.

Kleit 1

Kleit 2

Kleit 3

Komplekt

LISA 4. Mustriskeemides kasutatud tingmärgid

- Õhksilmus
- Parempidine silmus
- Pahempidine silmus
- Keerdsilmus
- Kaks silmust parempidi kokku
- Kaks silmust parempidi ületõstmisega kokku
- Vikkel vasakule parempidisel taustal
- Vikkel paremale parempidisel taustal
- Vikkel vasakule pahempidisel taustal
- Vikkel paremale pahempidisel taustal
- Keerukord
- Kaks silmust pahempidi kokku
- Kolm silmust, keskmine peal, kokku
- Üks parempidi silmus tõsta pealtpoolt üle ühe parempidisilmuse suunaga vasakult paremale

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Piret Tärno,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

PÕHJAMAADE JA EESTI ÜHEVÄRVILISED SILMUSKOELISED MEESTE
KAMPSUNID 19. SAJ.- 20. SAJ. I POOLEL JA NENDEST INSPIREERITUD
RÕIVAKOLLEKTSIOON LUMES,

mille juhendaja on Riina Tomberg,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Piret Tärno

14.05.2024